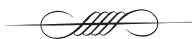

- ¹³ Csongrád Megyei Levéltár Makói Levéltára. Pitvarosi választási iratok (a továbbiakban: CSML ML PVI) 1947. évi választás iratai, szám nélkül.
- ¹⁴ Uo.
- ¹⁵ Fehér Lajosné visszaemlékezése. Közli: Oláh 1992, 17–18.; Kürti Gézáné született Madarász Márta visszaemlékezése. Közli: Oláh 1992, 35–37.
- ¹⁶ Csongrád Megyei Levéltár Makói Levéltára. Pitvaros nagyközség iratai. (a továbbiakban: CSML ML PNI) 23. doboz 116/1949.
- ¹⁷ CSML CSKBI XXI. 9. a. 12. doboz 22/1949.
- ¹⁸ CSML ML PNI 23. doboz 152/1949.
- ¹⁹ CSML ML PNI 23. doboz 226/1949.
- ²⁰ Csongrád Megyei Levéltár Makói Levéltára. Pitvaros nagyközség képviselőtestületi jegyzőkönyvei. V. 1. 7. kötet 2. kgy. 201/1948. ikt. sz.

BAGYINSZKY MARIANNA

Medgyesegyháza a csehszlovák–magyar lakosságcsere tükrében

A Gútáról Medgyesegyházára áttelepült dédszüleim, rokonaim, elsősorban az anyai nagyapám, Kiss Kálmán emlékére.

I. Bevezetés

A nemzeti kisebbségek kutatásának részét képezi az 1970-es években megkezdődő „repatriáltak” problémájának a tanulmányozása.¹ A nemzeti kisebbségek kutatása kibővíti a kutató saját nemzeti kultúrképét, továbbá alkalmat nyújt, a specifikus problémák kutatására.² A repatriálás folyamatának a vizsgálata pedig lehetőséget ad a szlovák és a magyar népi kultúra fejlődéséről hazánkban és Szlovákiában, és általa nyomon lehet követni azokat a változásokat, amelyek az áttelepültek népi kultúrájában a más kultúrájú etnikumokkal való kapcsolat kialakítás következtében létrejöttek.

A szlovák–magyar lakosságcsere folyamán ugyanis, a két évszázadon át Magyarországon élő szlovákok cserélnek helyet Csehszlovákia évezredes magyar lakosságával. De míg a Csehszlovákiában élt magyarok népi és kulturális tekintetben integráns részei voltak a magyarságnak: ugyanolyan volt a nyelvük, hitük, szokásaik, erkölceik, hagyományaik stb., addig a XVIII. században Magyarországon történt szlovák telepítések az összefüggő szlovák etnikumtól távol, elszórt kisebb-nagyobb szigeteken a többi etnikumba beékelődve történtek. A szlovákság merőben új körülmények közé került a szülőföldi viszonyaikhoz képest. Ennek következtében az ősi anyagi és szellemi kultúrájukban új elemek jelentek meg, azaz megkezdődött a szlovák és a magyar lakosság kulturális értékeinek kölcsönös kicserélődése és az akkulturációs folyamatok.³

A repatriánsok kutatása tehát alkalmat ad a különböző kulturális folyamatok hatásának magyarázatára és a kultúrák átalakítására, valamint az egyes akkulturációs folyamatokra. A népi kultúra változásainak magyarázata azonban akkor válik teljessé, ha megismerjük azt

a kultúrát és környezetet is, ahonnan a repatriánsok Magyarországra jöttek. A repatriálás folyamatát az alábbi szempontok szerint vizsgáltam:

A repatriánsok érkezése előtt:

- az eredeti lakosság nemzetiségi, anyanyelvi, vallási, vagyoni megoszlását és foglalkozását,
- a kultúra karakterét,
- tradíciók jelenlétét

A repatriálás menetét:

- önkéntes alapon, vagy hatósági felszólításra történt,
- mikor és milyen módon zajlott le,
- távozásuk milyen szellemi, anyagi értékek és személyi kötődések elvesztését eredményezte,
- érkezésük és fogadtatásuk körülményeit.

A repatriánsok érkezése utáni környezetben pedig az integrálódásuk folyamatát:

- az új állampolgárok letelepedésének és megélhetésének körülményeit,
- érték-e őket diszkriminatív intézkedések és atrocitások a helyi hatóságok és a lakosság részéről, pl.: ragadványnev,
- nemzetiségi, anyanyelvi, vallási megoszlás módosulását,
- tartották-e a kapcsolatot a szülőföldjükkel,
- milyen rendezvényekre és ünnepségekre került sor, érkezésük után,
- tartottak-e az évforduló kapcsán megemlékezéseket,
- milyen interetnikus kapcsolatot alakítottak ki az őslakossággal (asszimiláció mértéke),
- hozott kultúrájuk fejlődése, módosulása az új környezetben.⁴

Dolgozatomban szülőfalumnak, Medgyesegyházának a „hontalanság éveiben” megélt sorsát, és a szlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény megkötésével „ikertelepülésévé” váló Gútával, egy tőle 350 km-re lévő szlovákiai településsel való kapcsolatát mutatom be, az említett kutatási szempontok alapján, az ezen időszakkal foglalkozó szakirodalom, a levéltári források és a visszaemlékezők segítségével.

II. A történeti háttér bemutatása

Magyarország mindig is több nép által lakott állam volt. A Habsburg Birodalom keretei között létező Magyarországon a XVIII. századra a török világot követő újratelepítések következtében a magyarság a nemzetiségiakkal szemben kisebbségbe került. A XIX. század folyamán felerősödő nacionalista törekvések hatására a Habsburg Monarchia keretei között élő népcsoportok közül nemcsak a magyaroknál, hanem a többi nemzetiségnél is felerősödtek a nemzetállami törekvések, melyek előre jelezték a Monarchia szétesését. Az 1867-ben megkötött osztrák–magyar kiegyezés értelmében ugyan a magyarság kiemelkedett addigi helyzetéből és a két uralkodó nemzet egyikévé vált, de az immár politikai jogokért küzdő nemzetiségi önellósodási törekvéseit nem tudta megakadályozni. A Monarchia számára vereséget jelentő első világháborút lezáró versailles-i békek értelmében pedig a történelmi Magyarország elvesztette területének több, mint kétharmadát, lakosságának több, mint felét.

Az újonnan megszületett nemzetállamokban a magyarság kisebbségbe, míg Magyarországon számbeli fölénybe került.

Magyarország a Horthy-korszakban fő politikai célkitűzéssé vált az elvesztett területek visszacsatolása az anyaországhoz, azaz a revízió. A revíziós törekvések azonban nem valósultak meg. A második világháborúból Magyarország ismét vesztesen került ki, így a térségben lévő nemzetiségi ellentétek továbbra is megoldatlanok maradtak. A régió országai nemzetállamukat nem a kisebbségi érdekek figyelembe vételével akarták megerősíteni, hanem a jogok korlátozásával, vagy meg nem adásával.

A győztes és a nemzetállamát megerősíteni akaró Csehszlovákia számára a második világháború után, kimondva a kollektív bűnösség elvét, a magyarság jelenléte a németekkel együtt nemkívánattá vált. A kisebbségellenes politika első törvényesítője az 1945. április 5-én kihirdetett kassai kormányprogram volt, mely a németek és a magyarok kollektív bűnösségének kimondása mellett tartalmazta állampolgárságuk megvonását, anyanyelvi iskoláik bezárását, nyelvhasználatuk korlátozását és vagyonuk kárpótlás nélküli elkobzását. 1945 őszén Csehszlovákiában a szudétanémetek kiűzése miatt fellépő munkaerőhiány pótlására pedig nemzetiségieket vittek kényszermunkára.

A kisebbségellenes intézkedések megszüntetése és a kérdés végleges rendezése miatt kötötte meg a magyar és a csehszlovák kormány 1946. február 27-én Budapesten a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezményt. Az egyezmény értelmében a csehszlovák fél annyi magyart telepíthetett át Magyarországra, amennyi szlovák önkéntes jelentkezés alapján áttelepült Csehszlovákiába, valamint a paritáson felül háborús bűnösöket is át kellett vennie Magyarországnak. *„Járták a szlovákok az utcákat és má' mis elbújtunk, mer mondták, hogy nézik kinek a házát adják el a szlovákoknak és azokat akkor áttelepítik Magyarországra.”*⁵ *„Többnyire már, mondták itten (Medgyesegyházán), hogy ha átme gyünk, milyen házat fogunk kapni Szlovákiában.”*⁶ A VI. cikk biztosította az áttelepülőket, hogy minden ingóságukat magukkal vihetik, azonban ez nem vonatkozott azokra a személyekre, akik a 33/1945. számú népbíráskodást elrendelő SZNT (Szlovák Nemzeti Tanács) rendelet 1–4. és 5. §-ában meghatározott bűncselekményeket követték el. A függelék értelmében Magyarország azt is vállalta, hogy mindent megtesz a magyarországi szlovákok toborzásának sikere érdekében, ezért a toborzás céljára felállítandó csehszlovák bizottság teret kapott a magyar sajtóban, sőt külön műsoridőt a magyar rádióban, amelyben szlovákul fejthette ki propagandáját, a községekben pedig nyilvános gyűléseket tarthatott. Az egyezmény végrehajtását a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság (CSÁB) és a Magyar Áttelepítési Kormánybizottság (MÁK) végezte.⁷

Az áttelepülésre jelentkezők száma Magyarországon megdöbbenést, Csehszlovákiában csalódást keltett. A csalódás oka csehszlovák részről az a felismerés volt, hogy a lakosságcsere nem oldja meg véglegesen a szlovákiai magyar problémát, hiszen legalább fél millió magyar marad Csehszlovákiában, magyar részről viszont ennél jóval kevesebb jelentkezőre számítottak.⁸ A szlovák propagandisták maguk is meglepődtek azon, hogy a több mint kétszáz éve magyar közegben, de szlovák etnikai tömbben élő, nemzettudatukat megőrzött szlovákok az első felhívásokra alig reagáltak. Bár megőrizték anyanyelvüket és az őseik által Lipótból, Trencsénből, Gömörből hozott kulturális örökségük bizonyos elemeit, a nagyobb településeken már érezhető volt a magyarokkal való keveredés hatása. A magyarországi szlovákok ennek következtében kettős identitástudattal rendelkeztek. A MÁK vizsgálatai során, azt is megállapította, hogy a jelentkezők mintegy ötöde már szlovákul sem beszélt.⁹ Az áttelepülés lehetősége, a lassan asszimilálódó magyarországi szlovákságot, négy csoportra osztotta:

- az áttelepülésre vállalkozók, kiket még négy csoportba lehet osztani:
 - az infláció és a szegénység elől menekülők, akiket a „csehszlovák paradicsomba” csalogató propagandával győztek meg
 - akiket a politikai igazolóbizottságok határozata kényszerített távozásra
 - a meggyőződéses szlovákok
 - a magánéleti okokból távozók
- a Magyarországon maradni szándékozók
- ingadozók
- generációs megosztottság következtében, az idősebbek maradni akartak, a fiatalok viszont menni, hiszen úgy érezték, ezáltal nagyobb lehetőségekhez jutnak.

A kezdeti családi, rokoni, baráti viták azonban a CSÁB propagandája következtében politikai síkra terelődtek, s a nemzeti gyűlölködés hirdetésével párhuzamosan a családi, rokoni és baráti ellentétek forrásává váltak.¹⁰

A csehszlovák fél a lakosságcsere-egyezmény V. cikke értelmében 1946. augusztusában átadta Magyarországnak a kitelepítésre kijelölt szlovákiai magyarok jegyzékét, amely 105 047 (Bobák János), más források szerint 106 398 (Szabó Károly) nevet tartalmazott.¹¹ A csehszlovákok eredeti terve, azonban 180 ezer magyar kitelepítéséről szólt. A lakosságcsere azonban ilyen keretek között nem eredményezett volna homogén Szlovákiát, ezért a csehszlovák kormány, az 1946. június 17-i rendeletével megadta a lehetőséget Dél-Szlovákia „elmagyarosodott tömegeinek”, hogy visszatérjenek eredeti nemzetükhöz a reszlovakizáció révén.¹² A reszlovakizáció értelmében a korábban magukat magyarnak vallott személyek, szlovák őseikre hivatkozva, kérhették szlovák nemzetiségük elismerését és ezzel a csehszlovák állampolgárságot is, mely által mentesültek az áttelepítés alól. Zöld kartonlapon kellett feltüntetni a nemzetiségi átállási szándékot, mely után az igénylők megkapták az igazolást

a reszlovakizációról. Az évekig húzódozó reszlovakizációs intézkedéseket azonban kiegészítő megoldásként kezelték.¹³ „Aki reszlovakizált, az otthon maradhatott, de hát nem is mindenki lehetett, csak néhány embernek engedték meg a faluból... Ez csak ilyen mondás volt, akkor mindenki otthon maradt volna, nem jött volna el senki. A családoknak meg kellett lenni. Amennyien jelentkeztek Magyarországról, annyi családnak menni kellett itthonról (Gútáról).”¹⁴ „Hogy volt-e, ezt ugye nem tudom. Ez má aztán alakult ki, ezt már aztán találták ki, hogy, aki szlováknak vallja magát és a magyar állampolgárságról lemond és vállalja, hogy csehszlovák állampolgár lesz, akkor azt átírták csehszlovák állampolgárnak.”¹⁵

Miután sikerült megegyezni az ingóságok kérdésében, 1947. április 11-én megkezdődött a lakosságcsere, mely kisebb-nagyobb megszakításokkal 1948. december 22-ig tartott. A csehszlovák fél által összeállított, ikresített névjegyzékek szerint történt a „transzportok” összeállítása, melynek értelmében a megközelítően egyforma nagyságú és értékű ingatlanokkal rendelkező családokat párosították.¹⁶ Végeredményben, 76 616 fő települt be Magyarországra, és 60 257 fő települt át Csehszlovákiába.¹⁷

III. Medgyesegyháza rövid története, a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény megkötéséig

I. A SZLOVÁK NÉPESSÉG MEGJELENÉSE MEDGYESEGYHÁZÁN

A régen Arad, Békés, Csanád és Zaránd, majd az egyesített Csanád-Arad-Torontál vármegyéhez tartozó Medgyesegyháza ma Békés megyében, pontosabban annak délkeleti részén, a megyeszékhelytől, Békéscsabától mintegy 30 km-re fekszik. Szomszédos községei Pusztatölgyes, Kétegyháza, Nagykamarás, Almáskamarás, Kunágota, Nagybánhegyes, Magyarbánhegyes és Medgyesbodzás. A régen a mezőkovácsházi járáshoz tartozó községhez tartozik közigazgatásilag Lászlómajor, illetve Bánkút is.

A nagyközség nem azonos azzal a Medgyessel, amely hajdan Sámson és Igás közt feküdt. A mai Medgyesegyháza, korábbi nevén Meggyes (Megyes, Meggyes, Medgyes), az egykori Medgyes-pusztán elterülő falu emlékét őrzi. A régi település pontos keletkezésének és pusztulásának idejét biztosan nem lehet tudni, de okleveleink és a régészeti leletek (pl.: a falu határában talált szarmata, avar, honfoglalás, Árpád-kori leleteket, török adóösszeírások) bizonyítják, hogy állott, és a török korban semmisült meg.¹⁸ A település nevével legelőször 1418-ban találkozunk Meggyesegyház illetve Medgyesegyház alakban. Ekkor már templommal rendelkező falu volt. A Medgyesegyház elnevezést a tatárdúlás után kaphatta, amikor a falu maga elpusztult, s csak a pusztta temploma, egyháza vagy annak romja maradt fenn.¹⁹

A község nevének eredetéről több elképzelést is olvashatunk. Az egyik elképzelés a nevet a meggy gyümölcsnév – „s” képzős származékának tartja.²⁰ Karsai Mihály véleménye szerint: „A település a római időben a selyemút mentén helyezkedett el. Ezért kapta a medias, medgyes nevet, mert e terület a birodalom, illetve a Kárpát-medence közepén helyezkedett el. (A latin közép szóból származik a medias, medgyes szó.)”²¹

Az 1567-es és 1579-es török összeírások bizonyítják a falu létezését Medgyes néven, de a hosszan tartó török megszállás miatt a település elpusztult, s ettől kezdve csak pusztaként emlegették.²² A török kiűzése után a kincstár kezelésébe került.²³ Az 1851-es munkájában Fényes Elek a következőket írja: „Megyes... róna határa igen jó gabonát termő, s fekete homokkal

vegyes földé van. Kiterjed 10.295 holdra, melyek haszonbérbe adatnak, de dohánykertészek is vannak rátelepítve, összesen 82, lélekszám szerint 345-en, többségében római katolikus magyarok. Bírja a királyi kincstár. Kétegyházáról igazgatják.²⁴ Megyes és Bodzás ekkoriban, együttesen 521 lakossal rendelkezett, kik társadalmi helyzetüket tekintve a legszegényebb réteghez tartoztak és kétékezi, napszámos munkából éltek.²⁵

A lakosság nemzetiségi, vallási megoszlása azonban a XIX. század második felére megváltozik. A törökök kiűzése utáni belső migráció idején, a régi otthonukat önként elhagyó, felvidéki, evangélikus vallású, szlovák népesség érkezett a faluba. A szlovák népességnek a magyarság által lakott területre történő bevándorlása – mely vagy szervezett telepítés, vagy kisebb közösségek gazdasági-vallási indíttatása által valósult meg –, három nagyobb migrációs hullámban történt:

- az első nagyobb migrációs hullám során, az 1690–1711-es évek között, Bars, Nyitra, Nógrád, Hont, Abauj vármegyéből és a természeti csapások által sújtott Trencsén, Árva, Liptó és Szepes vármegyéből indultak el telepesek az Észak-Dunántúlra és az Alföldre a jobb megélhetés reményében. Jelentős volt a szerepük, a törökök által elpusztult vidék újratelepítésében.

- a második migrációs hullám már szervezett telepítések útján valósult meg, 1711–1740 között, amikor állami engedéllyel a történelmi Magyarország északi vármegyéiben élő, de a törököktől visszafoglalt területeken földeket kapott földbirtokosok, saját északi birtokaikról hoztak le munkaerőt. Velük párhuzamosan, anyagi érdekek által vezérelt, állami engedéllyel rendelkező „vállalkozók” is telepítettek felvidéki szlovákokat, elsősorban a Nógrádtól északra eső vármegyéből a Délkelet-Alföldre. A telepítésekben jelentős szerepet játszott báró Harruckern János György udvari hadiszállító, aki 1720-ban Békés megye tulajdonosa lett.

- a harmadik migrációs hullám, a szlovákok észak–déli irányú vándorlása 1740-től a XIX. század közepéig tartott. A belső telepítés ekkor többnyire nem szervezett, nem csoportos telepítés, hanem egyéni kezdeményezés. E harmadik vándorlási szakasz jellegzetessége az ún. másodlagos település, vagyis a korábbi szakaszokban betelepültek utódainak átköltözése a kedvezőbb életfeltételeket biztosító településekre. (A békéscsabai és szarvasi családok, így kerültek Tótkomlóra, Nyíregyházára, Pítvarosra, Csanádalbertibe, Nagybánhegyesre, Telekgerendásra stb.)²⁶

Ennek a kirajzásnak eredményeként érkeztek szlovák és más nemzetiségű telepesek Medgyesegyházára:

- 1813-ban, többségük haszonbérelő dohánykertész volt.
- 1818–1824 között Hengelmüller Mihály támogatásával²⁷
- 1841 és 1843 között a Borsod megyei Mezőkövesdről²⁸
- 1843-ban a kincstári telepítés által.²⁹

Medgyesegyháza fejlődése igazán 1867 után indult meg a vasúthálózat kiépítésével, mely jelentős gazdasági előnyökhöz juttatta a falut. A települést átszelő Kétegyháza–Mezőhegyes vonalat 1883. május 20-án adták át a forgalomnak.³⁰ A régi Medgyesi-pusztá központja a Medgyesi-csárda (Karsai Mihály szerint Rózsa Sándor, a híres alföldi betyár is többször megfordult benne) és a mellette lévő piac volt, mely nagy vonzóerőt gyakorolt a további betelepülések számára.³¹ A pusztá lakóinak száma a betelepülések által fokozatosan gyarapodott, azonban hivatalosan a település csak a csabai szlovákok megjelenése után válhatott nagyközséggé.³² A csabai szlovák népesség megjelenése az 1880-as évek végére tehető, amikor a kincstári ügyekben illetékes pénzügyminisztérium 1886-ban meghirdette,

az Arad–Csanád megyei kertészközösségek „örökváltása” után fennmaradt, bérbe adott, keveset jövedelmező pusztarészek (medgyesi, bodzási, apácai) áruba bocsátását. A puszták áruba bocsátásának a hírére az első négy hónapban mintegy háromszáz csabai szlovák lakos iratkozott fel a városi vezetés közbenjárásával, hozzávetőleg kilencezer holdra.³³ 1887 októberében született meg a megegyezés, mely szerint a medgyesi pusztán 3539 kataszteri hold és 1567 négyszögöl területet vásárolt meg 117 békéscsabai vevő örökaron, összesen 966 414 forintért, húszévi – 1887. szeptember 1-től kezdődő – részletfizetéssel. A kincstárral szemben a vevők kötelezettséget vállaltak arra, hogy „A kijelölendő területen három év alatt 300 beltelekből álló, s egyenként nyolcszáz négyszögletet magában foglaló telep község alakításáék a Medgyes pusztán.” A 3539 katasztrális holdon felül a békéscsabai evangélikus egyházközösség 300 holdat, a csabai közbirtokosság 1000 holdat vásárolt, de a közbirtokosság hamarosan eladta birtokait az egyes lakosoknak. A vevők a megállapodás szerint 1889 őszén vehették ténylegesen birtokba földjeiket, amikor a korábbi nagybérletek lejártak.³⁴ „1887-ben széjjel lett osztva Medgyes, mer hát tudniüllik Medgyesegyháza egy szlovák település. Az én nagyapám az első telepesekek között volt, rajta van a szlovák templomban lévő táblán a neve, Zsilák Pál. Medgyes tehát széjjel lett osztva és ezt egy Zsilinszky nevű, akkor képviselő végezte el, de ugyanakkor a szlovák püspök, az a Szeberényi az is ott Csabán buzdította a szlovákokat, hogy jöjjenek Medgyesre. Megkapták a földeket, mindenki kapott ennyit meg annyit és hitelre is természetesen.”³⁵

Az egyházi forrásokat alapul véve 93-96 parasztcsalád – kb. 750 ember – „honfoglalásáról” beszélhetünk Medgyesegyházán. A feljegyzések szerint a családfők közül kilencven evangélikus, három római katolikus vallású volt. Az evangélikus templomban 1939-ben – a telepítés 50. évfordulóján – helyezték el az emléktáblát, mely azoknak a csabai szlovák családfőknek a névjegyzékét tartalmazza, akik 1889-ben földhöz jutottak Medgyesegyházán:³⁶

Bagyinka Mihály, Bagyinka Pál, Bartos György, Belicsa György, Bohus V. György, Bohus V. Pál, Brezovszky János, Brhlik György, Csankó György, Csepregi György, Duna P. György, Fabulya Mihály, Farkas András, Farkas János, Fehér Mihály, Filipinyi János, Flender János, Gajdács Mátyás, Gálik János, Gálik Pál, Gulyás András, Gyebrovsky András, Gyebrovsky György, Gyucha András, Gyucha Mátyás, Gyurkó György, Hajnal György, Hankó András, Hrabovszky András, Kerepetzky Pál, Kesjár Mátyás, Kesjár Mátyás, Kiszely András, Kocziszky György, Kocziszky Pál, Kojnok János, Komavecz András, Kupecz János, Lagzi Mihály, Linder Károly, Lipták András, Lukoviczky János, Lukoviczky Mihály, Maulis Pál, Medovarszky Ádám, Medovarszky András, Mekis Mihály, Melis András, Mitykó Pál, Mocsári György, Nyistjár V. Pál, Pálenkás János, Palik János, Pataj Mátyás, Pataj Pál, Pluhár János, Pusztai Mátyás, Rajtár János, Rajtár Pál, Reöck Iván, Resetár András, Sajben János, Szák András, Szekerka András, Szelcsányi György, Szelcsányi János, Szeverényi András, Szeverényi Pál, Szilávik György, Szpevár János, Taraba Sándor, Uhrin János, Urszinyi János, Valkusz Pál, Valyuch János, id. Varga János, Zahorán Ádám, Zelenyánszky János, Zuba Mihály, Zsilák Pál, Zsilinszky András, Zsilinszky Ádám, Dr. Zsilinszky Endre, Zsilinszky György, Zsilinszky János, Zsilinszky Mihály, Zsíros János, Zsíros Mihály, Zsíros Pál. A táblán azonban csak az evangélikus vallású „honfoglalókat” tüntették fel, az eltérő vallásúakat, illetve a parcellázás előtti nagybérlekből tulajdonossá lett személyeket (Telbisz János, Újhelyi Lipót, Durscht Mátyás, Mészáros János, akik 1895-ben négyen együtt 2236 kataszteri holdat birtokoltak nem. Róluk a kataszteri térképek nyújtanak információt.

A legtöbb ellentmondásos adat a községgé alakulás dátuma körül olvasható, 1881-től kezdve, 1887, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895 és 1900 egyaránt megtalálható,

viszont a közigazgatási és miniszteriális szervek 1893-at tekintették a községalakulás hivatalos időpontjának. Az 1900. évi népszámlálás demográfiai kötete Medgyesegyháza adatainál külön fel is tünteti: „... 1893-ban alakult községgé, azelőtt Medgyesbodzásához tartozó telep volt.”³⁷ Valószínű, hogy egyesek a csabai szlovákok telepítésének az idejét, illetve a betelepülésük folyamatát tekintették a községgé válás időpontjának, hiszen a családok letelepülése egy folyamat, mely elhúzódhatott, és több évig tarthatott, viszont a községgé alakulás az az időpont, amikor a felső hatóságok a létrejött telepet községnek ismerték el.

2. AKKULTURÁCIÓS FOLYAMATOK MEDGYESEGYHÁZÁN

A községet alapító 93-96 család egységét nemcsak az itt talált különböző nemzetiségű „öslakosság”, hanem az ebben az időben fokozatosan bevándorló magyar és eleki sváb családok is megbontották. Amikor a medgyesi piac híressé vált, több zsidó család is betelepedett, mint például a Zelkermann, Engelmann, Guttmann, Fogel családok, ugyanakkor Medgyesbodzásról magyar iparosok költöztek be, illetve megjelentek a román családok is.³⁸ A két világháború között a piacnak köszönhetően virágzott a kereskedelmi élet, jelentős számú iparos (cipész, csizmadia, szabó, asztalos, bognár stb.) tevékenykedett Medgyesegyházán és számos egyesület jött létre, mely megpróbálta összefogni a község lakosságát.³⁹ A különböző etnikumok megjelenése, nem okozott nemzetiségi ellentéteket, sőt a dolgozatom szempontjából kiemelt szlovák lakosságnál is az együttélés folyamán megindult az akkulturációs folyamat, mely először a gazdasági, később a szellemi kultúra területén jelentkezett.

Az akkulturációs folyamatok megindulásának előfeltétele a kétnyelvűség kialakulása volt.⁴⁰ A Medgyesegyházán élő szlovák telepesek az együttélés során a kölcsönös megértés jegyében szintén elsajátították a befogadó település nyelvét, mellyel kezdetét vette az idegen eredetű kultúra elemeinek megjelenése életükben. A XX. század elején e folyamat következtében a településen élő szlovákság asszimilálódását figyelhetjük meg a helybeli magyar lakossággal. Az etnikai hovatartozás ekkor már elsősorban a felekezethez való tartozásban jelent meg, ugyanis a községben a lokális, a foglalkozási és az etnikai endogámia fokozatosan háttérbe szorult a vallási endogámiával szemben:⁴¹ „Nálunk szokás volt, hogy szlovák szlovákokhoz menjen, meg evangélikus az evangélikushoz, nálunk ez szokás volt, hagyomány volt, hát most már ugye nem.”⁴² „Először szlovák szlovákkal házasodott, de aztán magyarral is... meg inkább a vallás vót fontos, hogy azonos vallású legyen, meg hogy milyen módú.”⁴³ A községben ugyanakkor megfigyelhető volt az azonos anyagi helyzetűek közötti házasság, illetve a családfők megpróbálták minél jobban „kiházásítani” a gyermeküket: „Sokakat meg úgy adtak össze, hogy az is vagyonos, meg az is vagyonos, vagy annak több vagyona van, aztán összehozták őket. Nem mindig vót ez jó, előfordútt, hogy rokonyokat is összehoztak, aztán ott hibás gyerek is született. Itt inkább zsidók, a kereskedők, meg a magyarok, meg inkább az uraság, Telbisz vót a vagyonosabb.”⁴⁴

Az alábbi népszámlálási adatokat tartalmazó táblázatokból, érdemleges adatokhoz juthatunk az anyanyelvi és a vallási megoszlást illetően.⁴⁵

Népszámlálás éve	Összes lakos	Magyar	Német	Szlovák	Román	Egyéb
1900	2917	1055	32	1784	51	1
1910	3628	1431	63	2084	49	1
1930	4156	1841	97	2156	56	5
1937	4908	2480	108	2261	52	7

1. táblázat *Medgyesegyháza lakosságának nemzetiségi megoszlása*⁴⁶

Népszámlálás éve	Római katolikus	Görög katolikus	Görögkeleti	Evangelikus	Református	Unitárius	Izraelita
1900	781	13	52	1902	94	6	75
1910	1043	?	66	2319	111	13	65
1930	1349	33	67	2502	134	4	52
1937	1703	14	72	2841	194	?	60

2. táblázat *Medgyesegyháza lakosságának vallási megoszlása*⁴⁷

A táblázatokból kiderül, hogy Medgyesegyháza a vizsgált időszakban többségében az evangélikus szlovákok és a római katolikus magyarok által lakott település volt, ahol a többségben lévő evangélikus szlovákság vallását megőrizte, de fokozatosan visszaszorult a magyar lakossággal szemben az erős asszimilációs folyamat következtében.

A szlovák lakosság asszimilálódását bizonyítja, hogy a környező „magyar nyelvtenger” annyira átalakítólag hatott a XVIII. században és az 1880-as években érkező szlovákokra, hogy egy sajátos nyelvet alakított ki magának, melyet heterogenitása miatt – hiszen szlovák és magyar kifejezések, végződések keveredtek benne –, se szlováknak, se magyarnak nem tekintettek, hanem tót, illetve a Békéscsabáról érkező szlovákok „csabienszka” nyelvnek neveztek. Az idősebb nemzedék szintén e nyelvváltozatot használta, ugyanakkor a fiatalabb generáció a környező falvak magyarságával, a fiatalos közegekkel stb. való érintkezés, illetve az állami iskolák hatása folytán egyre szebben és helyesebben beszélt magyarul.⁴⁸ „*Mi mán nem tudtunk jól szlovákul, tótul beszéltünk, felit magyarul, felit szlovákul mondtuk.*”⁴⁹ „*A nagyanyám nem tudott magyarul, de a fiú már tudott. Sok családnál így volt, de az unokák már csak magyarul tudtak és szlovákul nem, tehát az asszimiláció az ment. Bár hibásan beszéltünk szlovákul, mert a szlovákok keverik a szlovákokat a magyarral.*”⁵⁰ Ez a nyelvváltozat a II. világháború előtt általános volt a községben, a nem szlovákok közül is sokan megtanulták.⁵¹ Az önelnevezésük is ennek megfelelően módosult, a Békéscsabáról érkező szlovákok „csabienszka tótnak”, az őslakos szlovákok pedig tótnak neveztek magukat.

A felvidéki szlovák ősöktől származó anyai nagyanyám, Számel Mária elmondása szerint a mindennapi érintkezésben családtagjaival, rokonaival ezt a „kevert nyelvet” használták, ezért az iskolában nehezen értette meg magát: „*Először szlovák vót, mer én nem is tudtam rendesen magyarul, egyáltalán mindig szlovákul beszéltünk otthon a szüleimmel, meg sőt megértettem mindent, amit az iskolában mondott a tanár úr nekem, csak nem tudtam felelni rá helyesen, mer én szlovákul feleletem, vagyis tótul, ezért többször rám szólt és mondta a szüleimnek, hogy tanítsák meg a lányt rendesen magyarul.*”⁵² Egymás között a családok többnyire tótul beszéltek. Az idő előrehaladtával azonban a fiatalabb generáció nem sajátította el a nyelvet,

így napjainkban már csak a legidősebbek ismerik (beszélik) a nyelvet. Az istentiszteletek az evangélikus nagytemplomban mindkét nyelven, tehát szlovákul és magyarul zajlottak, ennek megfelelően mindkét hagyományt ápolták:⁵³ *„Hát vót gyerekem szlovákul is meg magyarul is, első vót a szlovák istentisztelet, aztán meg 10 órákor vót ez a magyar istentisztelet, az evangélikus templomban. Az istentisztelet vasárnap vót és a Hrivnyák nevű pap vezette.”*⁵⁴ *„Először szlovákul, aztán mindkét nyelven, aztán csak magyarul voltak az istentiszteletek.”*⁵⁵

A medgyesegyházi lakosság hagyományairól, népszokásairól, viseletéről egyetlen leírás sem született, erről képet csak a visszaemlékezők töredékes emlékképeiből és egy kéziratos feljegyzésből kaphatunk. A rendelkezésre álló adatokból kiderül, hogy a két világháború között sem a szlovákok, sem a magyarok körében nem volt jellemző a népviselet. A medgyesegyházi szlovákok nem őrizték olyan mértékben szokásaikat, hagyományait, mint például a szomszédos nagybánhegyesi szlovákok. *„Rendes ruhában jártunk, nem népviseletbe. Vót nekem selyemruhám, meg szövetrohám, meg ilyenek voltak. Volt kartonruhám, meg kötényeim. Mi már pártát, főköttöt nem hordtunk. Már polgári ruhákban vótunk, nem paraszti. Nagybánhegyesen voltak népviseletek, de itt Medgyesen nem vót. Ott ugye bő szoknyások voltak, ugye ott teljesen szlovák viselet vót.”*⁵⁶ *„Itt nálunk nem viselték a népviseletet, inkább csak Nagybánhegyesen, meg Tótkomlóson, hát itt valahogy nem.”*⁵⁷ A községben ugyanakkor jellemző volt az ünnepi viseletként hordott, úgynevezett „magyar ruha”, mely fehér szoknyából, fehér buggyos ujjú ingből, piros mellényből, pártából és kötényből, fekete cipőből, vagy piros csizmából állt: *„Csak magyar ruhánk vót. Gyerekkori élményem, amikor iskolába jártam, hogy magyar ruhánk vót, amikor szerepeltünk március 15-én, mer én is sokat szerepeltem. És akkor ugye magyar ruhában. Szoknyából, buggyos ujjú blúzából, mellényből, magyaros mellényből, pruszlikból, ugye az piros vót. A blúz, meg a szoknya fehér vót és akkor az aljába vót varrva a nemzeti színű szalag. Meg kötény. Cipő vót hozzá, vagy piros csizma.”*⁵⁸

Az emberi élet fordulóihoz és a jeles napokhoz kapcsolódó szokások a két világháború között még elevenen éltek (kántálás, betlehemezés, háromkirály-járás, farsangolás, májusfaállítás, szüreti bál stb.) a szlovákok és a magyarok körében, lényegesebb különbség nélkül: *„Mink jártunk karácsonykor énekelni. Először szlovákul, de szlovákul, a mama úgy tanított szlovákul, de aztán később meg magyarul. Kántálni jártunk szomszédokba, meg a rokonyokhoz jártunk, hát ugye összefogtunk, amikor nagyobbak vótunk hárman-négyen és ugye mink sokan vótunk és akkor mentünk és akkor kaptunk adományokat pénzt, diót, almát, süteményt, úgyhogy mindig kellett vinniünk egy szatyrot és akkor abba raktuk. Rendes ruhába vótunk, egy ízben szlovákul énekelni, de aztán magyarul. Farsangkor sokszor beöltöztek maszkába az emberek... Húsvétig böjt vót, 40 napos, nem szabadott húst enni, mi akkoriban ezt betartottuk. Húsvétra csináltunk kalácsot, sonkát, süteményeket, tojást festettünk a locsolkodóknak. Akkoriban nem kölnivel locsoltak minket. Jöttek a legények és a kúthoz vittek és leöntöttek vödör vízzel. Mondta is szegény anyám a legényeknek: Hát hagyjátok, azt a lányt, mer még megfázik. Vót amikor háromszor kellett átöltözni. Májusba májuscát állítottak fel a legények a lányoknak, nekem is állítottak. Ilyen szalagok vótak rajta, színes szalagok.”*⁵⁹

A vizsgált időszakban az akkulturációs folyamatok már annyira erősek voltak, hogy a szlovákok és a magyarok közötti különbség, már elsősorban csak a felekezeti hovatartozásban, a nyelvben és a szlovákok körében jellemző babonás hiedelmek meglétében különbözött. A babonásabbnak tartott szlovákok körében maradtak fent rontással, szemmelveréssel, babonával kapcsolatos történetek, melyet a magyar lakosság többsége kinevetett és tudatlan-ságnak tartott: *„Egyszer, valamikor az első világháború táján történt a következő eset. Kocziszky*

bácsi tanyája a falu határának délnyugati szögletében volt. A falu központjától 3-4 km-re volt a tanya. Közismert dolog volt, hogy a paraszttasszony a bét során kifejt tejből hétvégén túrót és sajtot készített, meg tejfölt, melyet elvitt a vasárnapi piacra. Egyszer csak feltűnt az asszonynak, hogy a tej egyre soványabb, kevés tejfölt ad. (A dolog mögött, azonban a két síheder fiú Mátyás és Mihály állt, akik a szoba ablakában köcsögökben hagyott tejből, ha feljött a tejfölt akkor azt szalmaszálon leítették.) Hát itt nem lehet más csak az, hogy a tehenet megrontotta valaki. Itt tenni kell valamit! Felállították e tehenet az udvar közepén, az apa tartja a tehenet szarvánál fogva, a mama meg égő szalmacsomóval körüljárja a tehenet és valami varázsigét mormolva próbálja elűzni a gonoszt. A két fiú, pedig ott állt az udvar egyik sarkában, majd az egyik megszólal: „Anyám látom az ördögöt!” Ugyanis persze, hogy látta a testvérét, aki a tejfölt leszúrta. Persze a két gézengúz mégsem akarta elrontani az öregek kedvét, nem nyúltak többet a köcsögökhöz és így az »ördögűzés« sikeres volt. E hiedelmek mögött a tudatlanság állt.⁶⁰ „Vótak ilyen babonák, de hát szóval, minél együgyűbb a nép, annál jobban hisz benne. Babonások vótak, főleg az asszonyok, meg az idősebbek. Kétfajta ember van, az egyik hisz és mindent elhisz, a másik meg gondolkozik és kételkedik. Ma már ugye ilyenekben nem hisznek.”⁶¹ „Amikor a gyermek nyugós volt és sírt, akkor szemmel volt verve. Azok tudtak szemmel verni, akiknek össze van nőve a szemöldöke. A nagyanyámtól hallottam, hogy a szemmelverést hogyan köll megszüntetni. Három kanál vizet kell mérni egy tányérba, majd abba háromszor belemártom az ujjam, majd keresztet vetek a szemmel vereten, annak a homlokán. Ő meg a homlokárúl a kifordított kombinéjával letüri. A maradék vizet a tálból az ajtó, vagy az ablak sarokvasára köllött mérni, ha több volt, mint három kanál, akkor szemmel vót verve az illető, mert ott szaporodik a víz. Ezt háromszor kellett megcsinálni... Akkor olyan 32 éves lehettem együtt laktam Csicsejnéval, annak vót egy Ica lánya, azt is megverte valaki szemmel, olyan rosszul vót, hogy már csinálták neki a koporsót. Valaki mondta az anyjának, hogy nézze meg nincs-e megverve. Aki megverte szemmel az a földet nézte. A kislány jobban lett. Vót olyan is, hogy amikor lány voltam, egy férfi magbabonázta a tehenet, attól fogva nem is adott tejet. Akkor ólmot is olvasztottunk, aki meg van ijedve abból kiderül. Az olvasztott ólom, olyan formájúvá vált, amitől megijedt. Akkor vót egy fiú, aki járt egy lányhoz. A lány nem szerette, annak a lánynak az anyja csinált olyat, hogy megszírozta a kilincset a kiskapun és az a fiú ahogy aszt a kilincset megfogta, attúl a perctől kezdve a fiú nagyon beteg lett, de annyira, hogy meg is halt, meg lett babonázva azé.” A fiatalabb generáció már kételkedve szemlélte, szemléli e hiedelmek valóság alapját: „Amikor először megcsinálta rajtad a nagyanyád a szemmelverés feloldását még pólyás voltál, apád nagyon mérges lett, azt mondta tudatlan a nagyanyád. Én már nem hittem benne, de elfogadtam, hogy ilyeneket csinál. Legalább ő is megnyugodott, meg te is megnyugodtál.”⁶²

A visszaemlékezők közlései alapján is elmondható, hogy a férfiak kevésbé hisznek a babonás hiedelmekben, mint a nők, melyek betartásában pedig kor szerinti elkülönülés figyelhető meg. Az idősebbek betartották a hiedelmekhez kapcsolódó rítusokat, szokásokat, melyeket napjainkban inkább csak felidézik, mint gyakorolják. A fiatalabb generáció pedig a tudatlanság „forrásának” tartja e hiedelmek meglétét.⁶³ A népi gyógymódok ismerete viszont, a szlovákok és a magyarok körében egyaránt megfigyelhető volt, melyek egy részét a fiatalabb generáció megismerte és alkalmazta a mindennapokban: „Gyógymódok, hát például Kálmán bácsi kocája, olyan rosszul nézett ki, hogy csudáság, nem evett, nem ivott, nyugós vót, gyűnt-ment. Adtam neki ecetes cukros vizet fél vödörrel, 3 napig csak aszt kapott, de jobban is lett, mer ecet az mindenre jó, de főleg gyomorba. Akkor akkoriban nem vót olyan, hogy kivették az ember manduláját, hanem kis sámlira ültünk és akkor a mama felállt a padkára és vett egy törülközőt és ide tette a nyakunkra és akkor úgy emelte fel és akkor elmúlt a fájdalom. Akkor a

fa kerítésén nőt egy rózsa, má nem tudom a nevét, annak e levelét sebre tettük... Cickafarkából teát csináltunk, ez köhögésre vót jó, meg kamillából is csináltunk teát, az mindenre jó. Ha fáj a gyomrom, akkor ecetes szódabikarbónát iszom.³⁶⁴ „Nagyanyád nem orvossággal gyógyított minket, hanem füvekből különböző teákat készített, tudta melyik, milyen betegségre jó, sok népi gyógymódot ismert. Néhányat én is átvettem tőle.”³⁶⁵

A medgyesegyházi szlovákok 1947-ig éltek a községben, amikor megkezdődött a csehszlovák–magyar lakosságcsere, melynek következtében megindult a községben is a toborzás. Sokan éltek a lehetőséggel és a jobb megélhetés reményében hazát cseréltek, de voltak olyanok is, akik nem hagyták el a szülőföldjüket: „A tatának is mondták, de neki nem a pap, Hrivnyáknak hitták, hanem azok, akik már készülődtek kifelé, azokkal úgy beszél tata. Például itt vót a nagyménémnek a férje, az is aszondta, hogy gyere te is, készülődjél, mer neked sokkal jobb lesz ottan, ezzel a családdal, mer hát akkor úgy mi sokan vótunk. Ervel a családdal, mer ott kapsz mindent, házat is meg földet is, meg aszongyga mindent fogsz kapni. De tata azt mondta, hogy ő nem megy ki, aszonta, ha itt nem jó akkor, ott se lesz jobb kinn. Meg asztán ki is derült, hogy nem is úgy kaptak ott, mint ahogy ígérték, mint ahogy mesélték a faluban a központban a gyűlésen, hogy ez lesz aszongyga. Meg hogy ez nem a ti szülőföldetek, hanem aszongyga ott Szlovákiában van a szülőföldetek. Aszongyga gyertek csak kifelé, mer kinn minden lesz, nem leszel aszongyga szegény, hát ilyen dógok voltak, erre emlékszek, úgy mer hát mindig gyűléseztek a szlovákok.”³⁶⁶ „Jött a német kitelepítés, hát úgy az mindenkit elborzasztott, viszont aztán jött a Benč-dekrétum. Azt mondták kollektív bűnösség úgy, hogy a magyarokat kitelepítik Magyarországra, ugyanakkor önként jelentkező szlovákok meg menjenek ki. Mindenki be volt rezelve, a szlovákok is Medgyesén, mert persze látták, hogy mi volt a németekkel, no és persze hozzá is adtak szlovákok természetesen, mert az volt a fontos, hogy minél több szlovák menjen ki, mi is mentiünk Szlovákiába 1947-ben... Vagonnal mentiünk, vibettiünk mindent... A toborzást itt (Medgyesegyházán) a szlovákok szervezték, voltak tanárok is köztük, ez van, de volt egy pap is. Hrivnyák Jánosnak hívták, az hazament, az vissza is ment, mert hát onnan jött ide... Sokan talán félelemből mentek ki, mert úgy is ki kell menniük, hogy úgy járunk, mint a németek. Tudniüllik, azt hirdették, hogy Magyarországnak sok lesz a fizetése, sok lesz a jóvátétel, hogy ott meg nem lesz jóvátétel. Voltak mások, akik nem mentek ki, talán azok csinálták jól.”³⁶⁷ „Az apósom egy becsületes kisiparos ács ember volt, ők nem vágytak kifelé, mert elmesélte, hogy a keresztkomája mondta, mikor mentek: »Gyere komám, mert majd batyuval jöhetsz!« Mondta erre: »Én senki házába nem megyek ki!«”³⁶⁸

Szerelvény száma	Indulás	Családok száma	Személyek száma	Állomás
B-56-3-15 sz.	1947. június 7.	30	105	?
B-57-3-15 sz.	1947. június 9.	31	131	?
B-58-3-15 sz.	1947. június 10.	33	103	?
B-59-3-15 sz.	1947. június 11.	27	114	?
B-60-3-15 sz.	1947. június 12.	26	110	?
B-61-3-15 sz.	1947. június 28.	30	113	?
B-62-3-15 sz.	1947. június 29.	22	71	?
B-63-3-15 sz.	1947. június 30.	15	46	?
S-15025 sz.	1947. október 16.	1	?	?
S-15027 sz.	1947. október 20.	1	?	?
S-15028 sz.	1947. október 24.	1	?	?
S-15029 sz.	1947. október 26.	1	?	?
Összesen		218 család	793 személy	

3. táblázat Medgyesegyházáról Csehszlovákiába áttelepülők számadata 1947-ben⁷⁰

Szerelvény száma	Indulás	Családok száma	Személyek száma	Állomás
A/B-48,49,51-3-15 sz.	1947. június 22.	23	97	Medgyesegyháza
A/B-50-3-15 sz.	1947. június 23.	16	58	Medgyesegyháza
A/B-61-3-15 sz.	1947. július 2.	17	68	Medgyesegyháza
A/B-48,49,50,60,62-3-15 sz.	1947. július 3.	18	72	Medgyesegyháza
A/B-62,63-3-15 sz.				
A/B-79-818 sz.	1947. július 4.	3	19	Medgyesegyháza
Összesen		67 család	314 személy	

4. táblázat Csehszlovákiából Medgyesegyházára áttelepülők számadata 1947-ben⁷¹

Végeredményben 1947. június 7-e és 1947. október 26-a között 218 szlovák család (793 személy) hagyta el önként a települést, s költözött a jobb megélhetés reményében az „ikertelepülésre” Gúta, vagy Komáromba, illetve Rozsnyóra. Csehszlovákiából pedig 1947. június 22-e és 1947. július 4-e között 67 magyar családot, azaz 314 személyt telepítettek a községbe, megbontva ezzel a térségben évszázadok óta létező szlovák etnikum egységét.⁶⁹

IV. Gúta és Medgyesegyháza migrációs kapcsolata, a csehszlovák–magyar lakosságcsere következtében

I. A RÉGI OTTHON, GÚTA

A Kisalföld északi részén, Szlovákia délnyugati részén, a Kis Duna és a Vág folyó összefolyásánál, a csallóközi oldalon, Komáromtól 23,5 km-re fekszik Gúta. Komárom után Csallóköz legnépesebb települése. A legnagyobb európai folyami sziget magyar megnevezése napjainkban Csallóköz, ám korábbi adatok arról adnak tanúbizonyságot, hogy a szigetet Aranykertnek, Komáromi szigetnek és Kukkóniának is nevezték. Az Aranykert elnevezés utal, a talaj rendkívüli termékenységére, illetve a csallóköziek egyik nevezetes foglalkozására az aranymosásra.⁷²

A város régi neve valószínűleg a „gutta” latin szóból ered, amelynek magyar jelentése vízcsepp, könnycsepp, folt. Ez az elnevezés szoros kapcsolatban állhatott az őslakosok sajátos, egymástól szétszórta – a víz cseppjeihez hasonló –, lakó életmódjával. A második, ugyancsak feltételezhető néveredet, kapcsolatba hozható az 1268-ból eredő Villa Gutta megnevezéssel. Az esztergomi érsekség birtokán lévő „vízi lakocska, házikó” neve lehetett. A harmadik magyarázat szerint, a Gúta helynév puszta személynévből keletkezett magyar névadással. A település elnevezése az évszázadok folyamán a következő változatokban fordult elő: 1268-ban Guta, 1281-ben Gutha, 1349-ben Gutta, 1773-ban Guta, 1948-ban a települést Kolárovróra nevezték Ján Kollár, szlovák költő neve alapján.⁷³ A településről szóló első adat szerint lakói eredetileg nem a mostani helyen telepedtek le, hanem a Vág-Duna bal partján, majd a török pusztítás idején tették át a lakóhelyüket a biztosabb menedéket nyújtó jobb partra, azaz Csallóközbe.

A régi oklevelek szerint a községbe, az Árpád-házi uralkodók idejében Tisza melléki jászokat telepítettek az elpusztult lakosság pótlására.⁷⁴ Elődeik életmódja, szokásai, valamint építkezésük sajátossága a jászokéval volt rokon. A későbbiek folyamán Gúta gyakran népesült bevándorlók által, melyet a Fűri, Kéri, Kürti, Letkési, Lévai, Libárdi, Madari családnevek

bizonyítanak. 1268-ban az esztergomi érsekség birtokaként Villa Gutta néven említik az oklevelek.⁷⁵ Margit királynő 1349-ben Gúta mellett a Kis-Duna és a Vág folyó összefolyásánál négyszögű földvárat épített, amelyet előbb Béke-várnak, majd később Béka-várnak⁷⁶ neveztek.⁷⁷ 1551-ben már különböző kiváltságokat élvezett a város, lakói mentesültek a harmincad, a vám a révbér és a piaci helypénz fizetése alól. A város évente négy országos vásárt rendezhetett. Az 1552-es török összeírás szerint Nagy-Gútán 33, Kis-Gútán pedig 7 ház állt. Az 1621-es feljegyzések Gútáról úgy tesznek említést, mint oppidumról. 1669-ben Gúta megerősített városként szerepel, mely helyőrségének a száma 130 zsoldos katona, a várkapitánya pedig Fruhwurth Mátyás volt. 1715-ben az egész község a templom és a községházával együtt leégett, emiatt a község anyakönyvei is csak ettől az évtől lelhetők meg. 1724-ben új katolikus templom épült, melyet 1772-ben nagyobbítanak meg. Az 1846/47-es összeírás szerint a város 155 nyolcados jobbágytelkével 579 gazda, 240 zsellér, 49 közműves mesterember, valamint 4 kereskedő rendelkezik. Ezen kívül még 3 olajsütő, sajtoló szerepel a feljegyzésben.

A települést az elmúlt évszázadok során számos természeti csapás érte. A tűzvészek és az árvizek olyan gyakoriak voltak, hogy szinte évről évre rettegésben tartották a lakosságot. A legnagyobb tűzkatasztrófa 1899-ben, mely során 448 ház, 560 gazdasági épület égett hamuvá és közel 3000 lélek vált hajléktalanná.⁷⁸ A lakosság kezdetben külterjes, ártéri állattartással, vizahalászattal⁷⁹, ártéri gyümölcs – és zöldségtermesztéssel, ritkán aranymosással foglalkozott és próbálta megteremteni a mindennapi kenyerét, azonban az iparosodási folyamatok következtében új lehetőségek nyíltak a megélhetésre.⁸⁰ A XIX. század végén és a XX. század elején sokat fejlődött a település, megépült a szivattyútelep, a téglagyár, a hálókészítő üzem, a gőzmalom, elkészült az artézi kút, illetve 1914-ben megindult a forgalom a Komárom–Gúta vasútvonalon, 1915-ben pedig átadták a közúti forgalomnak az alsó és a felső vashidat. A fűtcai lakásokban 1927-től működött a villanyvilágítás, 1928-ban pedig felépült a kétemeletes polgári iskola.⁸¹

A település a csallóközi településekhez hasonlóan korán és gyorsan polgárosodott, a nyugat felől érkező modernizációs folyamatoknak köszönhetően, illetve a nagyvárosok (Bécs, Pozsony, Győr, Budapest) közelsége is érezte hatását, ennek ellenére populáris kultúrájában sok archaikus jelenséget megőrzött. Ez a kettősség, a korai kivetkezés ellenére a viseleten ugyanúgy nyomon követhető volt, mint a népi építkezésen, az élőbeszédén, vagy a hit – és szokásvilágon.⁸²

A gútaiak korán elhagyták a népviseletüket, ezt a gyors polgárosodási folyamatok mellett a világháborúk is meggyorsították. A községben ugyanakkor, Medgyesegyházához hasonlóan jellemző volt az ünnepi viseletként hordott, úgynevezett „magyar ruha”, mely fehér szoknyából, fehér buggyos ujjú ingből, piros mellényből, pártából és kötényből, fekete cipőből, vagy piros csizmából állt: *„Mi már nem hordtunk népviseletet, csak egyszerű ruhákban jártunk. Nálunk az idősebbek is már csak egy szoknyát hordtak, sötétet, vagy tarkát, de a lányoknak már kinek milyen volt. Nagyanyméknak volt ilyen kis kabátszerű vékony ruhadarab, meg hozzá szoknya, hosszú szoknya, meg kötő körbe, melyet körbe kötöttek, ez volt az ő divatjuk. Valahogy ez volt nekik az ilyen egybeszabott ruha... De volt másik falu, ahol hordtak népviseletet, nekik öt szoknyájuk volt. Naszvadon mindig olyanba jártak, népviseletbe. De volt ünnepi viseletünk, melyet ha ünnepség volt, akkor magyar ruhában voltunk. A magyar ruha fehér szoknyából, fehér blúzából, mely buggyos ujjú volt, mellényből, kötényből, pártából állt. A mellény ki volt varrva, piros volt, meg a kötény is. Amikor a magyarok bejöttek ezt vettük fel. Volt mindenkinek, mert mi nagyon tartottuk*

*a szokásokat. Cipő volt hozzá, de ha szerepeltünk, akkor piros csizmát vettünk fel.*⁸³ „Nem volt nálunk népviselet. Rendes öltözetbe voltunk mink. Amikor 1938-ba bejöttek a magyarok, akkor magyar ruhába öltöztünk, piros-fehér-zöldbe, melyhez párta is volt. A ruha szépen ki volt díszítve piros-fehér-zöld szalagokkal. Naszvadon ott szokás volt. Nálunk magyar ruha volt, akik tehettek, azoknak volt. A szabók csinálták.”⁸⁴

Csallóköz szokás – és hiedelemvilága rendkívül gazdag, azonban az emberi élethez kapcsolódó népszokásokról kevés leírás született. A fennálló adatok alapján elmondható, hogy ezen szokások különösebb helyi sajátosságokat nem mutatnak fel. Csallóközben nagy szerepet kaptak a különféle dramatikus játékok (Mikulás-játék, lucázás⁸⁵, betlehemezés, mendikálás, Balázs-járás, háromkirály-járás, pünkösdi királyválasztás, Szent-Iván napi tűzgyújtás stb.) gazdalegények körében szokás volt a legényavatás.⁸⁶ E szokások gútai meglétéről visszaemlékezőim már csak töredékesen számolnak be: „Karácsonykor voltak a betlehemesek, meg a kántálók. Meg jöttek mendikálni szentestén, ekkor karácsonyi éneket énekeltek a kisebbek. Ha nagyobb legények énekeltek, azt már kántálásnak nevezték.”⁸⁷ „Gyerekként karácsony este elmentünk házakhoz énekelni a házak elé az ablak alá álltunk és akkor behívtak minket kántálókát, és akkor kaptunk diót, szaloncukrot, almát. Újévkor is elmentünk köszönteni, akkor kaptunk koronát, vagy forintot. Beálltunk a sarokba és mondtuk: „Állok, állok, forintot várok (vagy más pénzt mondtunk), boldog új évet kívánok. Karácsonykor nem lehetett sehová menni, egyszer el akartam menni a bálba, de nagymamám azt mondta, hogy ezen a napon nem lehet sehová menni csak másnap. Betlehemezés, háromkirály-járás is volt, de jobban a templomban volt ünneplés, például Úr-napja, nagyon szép ünnepek voltak. Farsang után nem lehetett húsvétig húst enni, csak a feltámadás után lehetett húst enni.”⁸⁸

A gútaiak élőbeszédére jellemző volt, hogy a magyar nyelvnek egy sajátos tájszólását használtak, mely az észak-dunai és a csallóközi nyelvjárástípus keveréke volt. Jellemzői:

- a köznyelvi „ó, ő” helyén viszonylag gyakori az „ú, ű”, pl.: rúzsza, lúnyi.
 - a nyelvjárás erősen í-ző, pl.: Bíkavár, csendőrség.
 - a köznyelvi „é” helyén az „i” is viszonylag gyakori, pl.: ides, kezibe.
 - zárt szótagban kiesik az „l”, a megelőző magánhangzót megnyújtja, olykor zártabbá teszi, pl.: Hidegódal, asó, főő.
 - gyakori az e-zés, pl: szegínyház, nagykereszt.
 - az „á” utáni o-zás eléggé erős, pl: kössígházo, pásztorházok.
 - a -ból, -ből, -tól, -től, -ról, -ről rag következetesen -bú, -bű, -tú, -tű, -rú, -rű, pl: temetőbú, templombú, fődrű.
 - a -hoz, -hez, höz ragok alakja -hó, -hő, pl: iskolá hó, kereszthő.
 - a -val, -vel ragok alakja, pl.: kapává, ekévé, hagymái
 - a -nál, -nél ragok a következőképpen alakulnak, pl.: borozóná, kertné
 - a főnévi igenév képzője kétalakú, pl.: kötnyi, varnyi
 - a „v” tövű igék szótári alakban -ll-re végződnek, pl.: lúll, híll⁸⁹
- „Tájszólással beszélünk, például mink, azt mondtuk, hogy kosár, itt kas volt. Nálunk nem az irodalmi nyelvet beszélünk, például itt Medgyesen mondták széna, nálunk az szóna volt.”⁹⁰
- „Magyarul beszélünk csak tájszólással. Gútától nem messze is tájszólással beszéltek, de ott teljesen más volt a beszéd, mint nálunk, ott mondták: „Gyertek lányok kapóra, kaszóra, „hörcsög van a noszvodi határba!”⁹¹

Az első világháborút követő határrendezések következtében kötelezővé vált a szlovák nyelv oktatása az iskolákban, azonban ennek ellenére a lakosság többsége továbbra sem

beszélt szlovákul. „Addig kötelező volt az iskolában szlovákul tanulni, amíg 1938-ba be nem jöttek a magyarok. Ugye én nem is tudok szlovákul, Géza is csak egy kicsit.”⁹² „A község 90%-a nem tudott szlovákul, annak ellenére, hogy Szlovákia vót. Mer ugye az iskolában is magyarul tanultunk. Minden héten, ha jól emlékszek rája 2 óra vót, egy héten a szlovák óra, ennyi vót, az egész szlovák tanulás.”⁹³ „Amíg nem jöttek be a magyarok 1938-ig, addig kellett tanulnunk az iskolában szlovákul, utána nem.”⁹⁴

A csallóközi Gúta, 1919 és 1938 között – a korábban mezővárosi jogállású település – a polgári Csehszlovákia legnagyobb községe lett. 1938 novemberében az I. bécsi döntés után Magyarországhoz csatolták, a második világháború befejezése után pedig visszakerült a megújuló csehszlovák állam keretébe. A közigazgatásilag a komáromi járáshoz tartozó község lakosságának nemzetiségi megoszlásáról, Angyal Béla állított össze táblázatot, mely az első világháború befejezésétől 1941-ig tartó időszak alatt – részben csehszlovák, részben a magyar hatóságok által –, tartott két népösszeírás és három népszámlálás adatait tartalmazza. A táblázatból kitűnik, hogy a vizsgált időszakban a település homogén magyar közösség volt. A római katolikus vallású magyar lakosság mellett, általában 3% körül mozgott az egyéb vallási felekezethez tartozók aránya, akik közül az izraelita vallásúak voltak a legtöbben.

Év	Összlakosság	Magyar	%	Szlovák (csehszlovák) %	Zsidó	Cigány	Egyéb
1919	9 252	9 190	99,3	31	0,3	-	31
1921	9 676	9 479	98,2	63	0,7	102	1
1930	10 822	10 221	94,8	97	0,9	273	13
1938	12 160	12 103	99,5	29	0,2	-	28
1941	11 494	11 466	99,8	8	0,1	15	5

5. táblázat Gúta lakosságának nemzetiségi megoszlása (1919-1941)

„Az ottan tiszta magyar község volt, nem is tudtak szlovákul, tótul, csak néhány zsidó család volt.”⁹⁵ „Gútán mindenki katolikus volt a zsidókon kívül, ők a zsidó templomba jártak, mi meg a katolikusba.”⁹⁶ E zömmel római katolikus magyar lakosság körében magas volt a népesség-szaporulat, nem volt ritka családonként a 10-12 gyerek sem.⁹⁷

A lakosság túlnyomó többségét a mezőgazdasággal foglalkozó és abból élő népesség alkotta, 1938-ban arányuk még mindig 80% körül mozgott. A mezőgazdasági termelésre nagy hatással voltak a XIX. század végén kezdődő ármentesítési és folyószabályozási munkálatok, melynek következtében a korábbi ártéri gazdálkodás helyett előtérbe került a földművelés. Nagyarányú kitelepülés indul meg e folyamat eredményeként a tagosítatlan határba.⁹⁸ 1941-ben a lakosság egyharmada a külterületen lakott, így Gúta a Kisalföld legnagyobb tanyás településévé vált. A magas népszaporulat következtében, azonban a földbirtokok elaprózódása, azaz a lakosság elszegényedése volt a jellemző. Ilyen társadalmi tagozódás miatt, az első Csehszlovák Köztársaság idején rendkívül erős volt a kommunista párt népszerűsége a lakosok között.⁹⁹

A második világháború szenvedései, és az azt követő magyarellenes intézkedések a települést sem kerültk el:

– Gútáról nagy számban soroztak be katonákat a 2. magyar hadseregbe, amely a Donnál katasztrofális vereséget szenvedett,

– 1944-ben a zsidó lakosokat koncentrációs táborokba szállították. „Sok zsidó volt Gútán;

de aztán elvitték őket. Sajnáljuk őket, mert nem voltak olyan rossz emberek.”¹⁰⁰ „Volt néhány zsidó család, de azokat eldeportálták a háború alatt. Szörnyűség volt, velem is járt 3 zsidó lány a polgáriba, először kaptak sárga csillagot, utána a faluban összeszedték, aztán elvitték őket, szegényeket, amíg át nem települtünk, addig nem jött vissza egy sem.”¹⁰¹

– 1945-ben bezárták a magyar iskolákat, és csak a szlovák nyelvűek működését engedélyezték; a magyar tanítók évekig nem kaptak fizetést,

– 500 férfit, sokszor családotól, a csehországi munkatáborokba szállítottak.¹⁰² „Először elvitték az izébe Csehországba, Morvaországba oda egészen nem tudom milyen határig a falu nagy részét. De ott se válogatták, hogy kit, vagy mit visznek. Akikre kijött a tiz annak menni kellett, de azok nem vihettek semmit magukkal, csak kis coki-móki ruhát, semmi mást, minden ott maradt. Mikor a magyarokat első transzportba elvitték, aztán jöttek a zsidók. Bátya, azokat is elvitték Csehországba, vót ott öt gyerek, azok elmentek minden nélkül bányákba, meg ilyen nagy uradalmakba, szóval ilyen módos csehbökhöz. Egy részük visszatért, egy részük aztán ott maradt, vagy meghalt, vagy amikor hosszabb ideig vót ott, összegyűtt ott valakivel, megnősült, meg férjhez ment, aztán ott maradt.”¹⁰³ „A Mariska néni, aki azóta meghalt, az öcsém akkor gyerek vót, azt például eldeportálták szudéta területre robotra, kényszermunkára.”¹⁰⁴ „Mielőtt átgyűttünk volna, sok családot elvitték Csehországba. Az én bátyámat is elvitték télvíz idején, mán nős vót és vót két fia, akkor télen az egyik pólyás vót, a másik néhány éves és azokat is elvitték, föl cselédeknek. Azokat, úgy vitték el, hogy azok nem vihettek jószágokat, azok csak azt a kis holmit vihették el, meg a kész ételmet, de vissza sikerült gyűnnie, a szülői házat megszerezte ott Gútán és ott is halt meg.”¹⁰⁵ „A nagybátyáméknak 5 kg-os csomaggal Csehországba kellett menni, aztán azok visszakerültek, de mink nem kerültünk vissza, hanem Medgyesen maradtunk.”¹⁰⁶

A csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény megkötése után megindult a készülődés a csehszlovák állami szervek részéről, hogy a határ mentén egy tömbben élő magyar etnikumot fellazítsák, illetve áttelepítsék egy új hazába. „Ki vót írva a tanácsházára a névsor, akik bele estek ebbe a településbe. Mer a rádió előre mondta, hogy onnét a magyarok legnagyobb részét kipucolják. Helyette innét visznek át szlovákokat. Jött a hír, hogy a magyarokat kipucolják Csallóközből.”¹⁰⁷ „Rajta vótunk a listán, először nem köllött, csak hozták a papírt egy héttel előbb, hát ugye én akkor 16 éves voltam, ez a szülőknek vót gondjuk-bajuk. Ugye egy héttel előbb jött a tanácstól, hogy mink meg az utcából sokan Farsangék, a fél utca, Vígék meg még egy Kissék vótak az utcából mennijük köll. Akinek megvót a papírja, kiküdték, annak el köllött jönnie. Ilyen nagy fehér lap vót, mert fehér lapnak hitták.”¹⁰⁸ „Kiadták a 7-es és a 8-as lapot, akik 8-as lapot kaptak, azokat Csehországba vitték el, de azokat munkára vitték el, de akik 7-es lapot kaptak azokat meg hát áttelepítették.”¹⁰⁹

Első lépésként népszámlálást és vagyonösszeírást hajtottak végre. A Szlovák Telepítési Hivatal az összeírás végrehajtására részletes utasítást adott ki. A visszacsatolt területeken összeírás alá esett minden lakos, beleértve a szlovákokat és cseheket is. A telepítési hivatal számlalóbiztosokat küldött ki az egyes községekbe. Minden családfő köteles volt a felszólításra a községházán, a számlalóbiztosok előtt megjelenni. A családfőnek magával kellett vinnie minden családtag személyi adatait, valamint okmányokkal igazolnia kellett családjá vagyoni helyzetét. A leltár rovatba beírták a jelentősebb ingóságokat, pl.: eke, vetőgép, melyet a lehető legpontosabban igyekeztek összeírni. A felvett adatokat a családfő az aláírásával igazolta. Mindez arra szolgált, hogy a családokról, vagy ahogyan hivatalosan nevezték, „gazdasági egységekről” minél átfogóbb képet kapjanak. Az összeírás alapján jelölték ki a vagyonosabbakat, általában az 5 katasztrális holdnál nagyobb birtokkal rendelkezőket a lakosságcsereére, hogy

minél kedvezőbben elégíthessék ki a Magyarországról érkező 1-2 holdas vagy földnélküli szlovákok igényeit.

Az összeírók a nyilvántartási ív hátuljára a helyi csendőri szervek útmutatása alapján a politikai megbízhatóságot is bejegyezték. Feltüntették, ha valaki:

- magyar párt tagja volt a két világháború között,
- nyilas szervezetben működött,
- vezető szerepet töltött be a bécsi döntés után a községben,
- külön tüntették fel a tanítókat,
- részt vett az antifasiszta mozgalomban.

A megjegyzés rovatba fel kellett jegyezni, ha vegyes házasságról volt szó, azaz ha valaki a házastársak közül szlovák, vagy cseh nemzetiségű volt. Az összeíróív aláírása után a telepítési hivatal igazolványt adott a családfőnek, amely tanúsította, hogy nyilvántartásba vétette magát. Az igazolványt a családfő mindig köteles volt magánál tartani.

A községekbe beérkező nyilvántartások szerint a járási hivatal köteles volt még összeállítani, hogy a járás területén mennyi magyar és német nemzetiségű élt az 1930-as népszámlálás, valamint a háború utáni összeírás alapján. Összegezniük kellett azt is, hány személy vallotta magát a legutóbbi, a magyar szervek által végrehajtott összeírásakor magyarnak, de most szlováknak jelentkezett. A járási hivatalok feladatuk kapták még, hogy március 1-jétől kezdődően folyamatosan 14 naponként jelentsék, mennyi magyart telepítettek ki az általuk igazgatott területről, azaz mennyivel csökkent a kisebbségek száma. A járási összegző jelentés alapján a Komáromi járásban 1946 tavaszán 54900 magyar nemzetiségű és 5904 szlovák nemzetiségű lakos volt. Gútán 11081 magyart, 216 szlovákot, valamint 1 németet találtak az összeírók, továbbá 10 volt azoknak a magukat szlováknak jelentőknek a száma, akik korábban magyar nemzetiségűeknek vallották magukat.¹¹⁰ A reszlovakizáció lehetőségéről a gútai lakosság júniusban kap értesítést, melyre 609 személy jelentkezett, azonban 28 személy kérelmét elutasították. Angyal Béla véleménye szerint ez esetben, egyrészt a vagyonosabb, kiket áttelepítésre jelöltek, másrészt a népbíróóság által elítélt személyekről lehetett szó.

Június elején a Szlovák Telepítési Hivatal létrehozta a Komáromi Területi Hivatalát (SZTHKTH). Az új hivatal a járás egyes községeiben kiépítette a bizalmiak hálózatát. Gútán Križko volt a telepítési hivatal bizalmi embere. Az egyik legsürgetőbb feladata a lakosság-cserére kijelölt családok jegyzékének összeállítása volt.¹¹¹ A telepítésre kijelölt személyek jegyzékébe kellett venni minden magyar nemzetiségűt, aki:

- 5 kataszteri holdnál nagyobb mezőgazdasági földbirtokkal rendelkezett,
- minden iparost, aki jelentősebb házzal rendelkezett,
- minden értelmiségit, aki ellenségesen viselkedett a köztársasággal szemben,

A jegyzékből viszont ki kellett hagyni:

- az aktív antifasisztákat,
- a reszlovakizáltakat,
- a „gazdaságilag gyengébb rétegeket”: az 5 kataszteri holdnál kisebb birtokkal rendelkezőket, a mezőgazdasági munkásokat és a napszámosokat.

A jegyzéket a telepítési hivatalban ikresítették, összekapcsolták a Magyarországon áttelepülésre jelentkezett szlovákokéval. A komáromi járást a magyarországi Békés megye 15. körzetének, a járáshoz tartozó Gútát pedig elsősorban a Mezőberényből és Medgyesegyházáról

jelentkezett szlovákok jegyzékéhez kapcsolták. Gútán az elkészült jegyzék alapján kitelepítésre, 443 gazdasági egységet, azaz összesen 1784 személyt jelöltek.¹¹²

Az át- és kitelepülők összeírása után kezdetét vehette a lakosságcsere. Az áttelepítés miatt létbizonytalanságban és félelemben élt szlovákiai magyarság – annak tudatában, hogy minden ingóságukat magukkal vihetik, kivéve a házaikat és földjeiket – sorsukba félig-meddig bele-törődve, könnyebb szívvel indult neki a leendő ismeretlen otthon felé: „Mivel mindenünket hozhattuk, csak a földünket és a házunkat nem, ezért jobban gyüjtünk.”¹¹³ „Aki ide áttelepült, az mindent hozhatott magával, minden mozdíthatót, csak a ház meg a föld maradt.”¹¹⁴ „Nos a szüleim Gútáról minden ingóságot hozhattak magukkal, a szüleim hat, vagy hét vagonnal jöttek ide.”¹¹⁵ „Mi mindent magunkkal hozhattunk, állatállományt is. Annyi vagonot adtak, amennyit kértünk, egy vagonnal jöttünk. Mi fiatal házások voltunk, nekünk szinte semmink sem vót.”¹¹⁶

KÉT HAZA KÖZT HONTALANUL

Magyarországon 1947. április 9-én a tótkomlói körzethez tartozó Pitvaroson és a nyíregyházi körzetben megkezdték a kitelepülők ingóságainak bevagonírozását. Ezzel egy időben Szlovákiában a galántai körzet (Nagyfödemes, Nagymácséd), valamint Léva és környéke magyarjai is csomagoltak. Az első magyar, illetve szlovák telepesekeket szállító szerelvény április 12-én lépte át az országhatárt.¹¹⁷ Május közepén a szarvasi, május végén pedig a békéscsabai körzet is bekapcsolódott a lakosságcserebe. A kondorosi szlovákokat Nagysallóra, a csabaiakat pedig Érsekújvárra és környékére költöztették. A mezőberényi kitelepülőknek közel fele, az első 3 ezer család között távozott a csallóközi Gútára.¹¹⁸ A Délkelet-Alföldön már 1946 nyarán és 1947 tavaszán is letelepedett néhány menekült család, jelentősebb számban azonban csak május végén érkeztek.¹¹⁹

Békés megyébe az első kitelepített családokkal érkező Ma 81/1 számú szerelvény 1947. június 3-án indult el az érsekújvári vasútállomásról, és még aznap Párkánynál elhagyta az ország területét. Magyarországi kirakodóállomása Pitvaros és Tótkomlós volt, a június elejétől folyamatosan érkező gútaiakat pedig az újonnan megüresedő helyekre (Pitvaros, Kondoros, Medgyesegyháza stb.) irányította a kormánybizottság.¹²⁰ Ugyanezen a napon érkezett meg a gútai vasútállomásra az első mezőberényi áttelepülő szlovákokat szállító SI 81 számú szerelvény. Ezután naponta indultak a szerelvények. Nemcsak a jegyzékeket, hanem a transzportokat is ikresíteni próbálták, azonos számmal látták el az indulókat és érkezőket. 1947 nyarára azonban Magyarországon az ikresített névjegyzékeket nem tudták tartani. Ennek oka elsősorban az érkező és induló családok vagyona közti különbség volt.¹²¹ A magyarországi kitelepülő szlovákok ugyanis, olyan kevés ingatlant hagytak hátra, hogy gyakran 3-4 kitelepülő szlovák szerelvény után tudtak egy betelepülő szerelvényt fogadni Magyarországon. A magyar hatóságoknak, ezért a kitelepített németek ingatlan vagyonát is gyakran igénybe kellett venni. Az ikresített jegyzékek felborulása miatt történt meg az, hogy a gútaiak egy részét nem Mezőberénybe, Medgyesegyházára és Pitvarosra „ikerpárjaik” ingatlanjaiba telepítették.¹²²

A magyar kormány, miután a lakosságcsere-egyezmény nem rendelkezett a kitelepítésre jelölt csehszlovákiai magyarok társadalmi, vagyoni összetételéről, és tapasztalván, hogy a csehszlovák fél kitelepítésre elsősorban a módosabb magyarokat jelöli, követelte a fejkvóta maximálását, melyet később 2,37 kataszteri holdban állapítottak meg. A csehszlovák fél

azonban a megállapodást nem tartotta be, mely ismét az ikresített jegyzékek felborulását eredményezte.¹²³

Az út két-három napig tartott és a szlovákiai szerelvények utasai gyakran csak Szobnál vagy Pesten tudták meg, hova irányítják őket, ellentétben a Magyarországról elköltöző szlovákokkal, akik pontosan tudták, hogy melyik szlovákiai település lesz az új otthonuk.¹²⁴ Visszaemlékezéim sem voltak ilyen szerencsés helyzetben, ugyanis arról számoltak be, hogy ők is csak a végállomáson tudták meg az ismeretlenbe történő utazásuk végcélját: *„Azt se tudtuk, hova hoznak minket, hol állunk meg. Egy hétig zötyögöttünk a vonattal. Nem mondtak nekünk se és a többieknek se semmit. Csak a végállomáson tudtuk meg, hogy hova gyűttünk. Ott mondták meg, hogy Medgyesegyházára érkezünk. Eddig azt se tudtuk, hogy létezik ilyen falu, meg azt sem, hogy hol van. Csak a vonatvezető tudta hova megyünk.”*¹²⁵ *„Mink nem tudtuk, hogy hova megyünk, minket bevagonyoztak, aztán irány Magyarország, hogy hol kötünk ki, ezt senki nem tudta, senki meg nem tudta, meg nem mondták, hogy hová megyünk. Úgyhogy jöttünk, vagy négy napig abba a vagonban éhesen, szomjasan, meg minden, mert hát ott főzni nem lehetett.”*¹²⁶ *„Nem tudtunk semmit. Vasárnap délután vagonyoztunk be Érsekújvárba, szerdán reggel voltunk itt. Marhavagonba vagonyoztunk be bennünket, de nem tudtuk hová megyünk.”*¹²⁷

Közben 1947 júniusában a csehszlovák kormány újabb 10 ezer család kicserélését terjesztette elő. Július 4-ig összesen 28 transzport indult el Magyarország felé. Az egyes transzportokkal olyanok is távoztak, akik eredetileg nem szerepeltek az áttelepítésre kijelölt listáján, mivel a szétszakított családok egyes tagjai nem kívántak elválni egymástól, így az áttelepülő szülőkkel távoztak már a házas gyerekek is családosul.¹²⁹ *„Én férjnél voltam Feri bátyádnál, én gyűttem át egyedül. Az egész rokonság, testvér is, szülők is mind ott maradtak. Mi több, még a temetésre sem engedtek át. A szüleim, testvéreim maradtak, én úgy mivel én már nem ebbe a családba tartoztam, hát én meg a férjemtől nem akartam elválni, vagy otthagyni. Hogy én ott maradjak a férjem meg átggyűjön, így aztán én az öregekkel (férje szüleivel) meg a férjemmel gyűttem át.”*¹³⁰ *„Az én szüleim ott maradtak, Géza családjának kellett átggyűnnie. Mi meg februárban megesküdtünk, aztán választanom kellett, vagy elválok, vagy átggyűök velük.”*¹³¹ *„Hát az apám ottmaradt a háborúban, akkor mentem egyszer haza, amikor nagypám (apám apja) ott van és nézem miért térdel, de miért térdel, hát nézem ott sírt anyámnak, hogy gyertek velünk, mert mi ketten öregek hova menjünk a nagyvilágba. Nekik muszáj volt jönni, ők meg a két öreg, hát meg voltak ijedve, hiába volt három családjuk, mert a nagybátyám is, apám is a háborúba maradtak, a nagynénémnek meg családja volt, nekik meg nem kellett jönni. Az anyám megígérte, hogy eljövünk velük, pedig nekünk nem kellett volna.”*¹³² Jöttek a hadifogság miatt távollevő férfiak asszonyai is a családtagjaikkal, hiszen magukra maradván „hontalanabbnak” érezték magukat, mint áttelepült sorstársaik: *„A nővérem is gyűtt velünk, mondjuk, őt úgy bújtattuk. Az ura fogságba volt és mondta, hogy hát ővele mi lesz, ha mi elmegyünk. A vagon sarkába a szekrény mögé bújtattuk... De sokan gyűttek ám úgy át, hogy bújtatni kellett, mert nem voltak a listán.”*¹³³

Még aratás előtt befejeződött a mezőberényiek és a medgyesegyháziak kitelepítése. A magyar illetve szlovák földművesek egy része éppen a legnagyobb nyári munkákat megelőző napokban volt kénytelen lakhelyet változtatni. *„1947. május, júniusában jöbettiünk, mert aratni már itt arattunk, aratás előtt kellett átjönnünk.”*¹³⁴ Ennek következtében a lakosságcsere átmeneti szüneteltetését magyar és szlovák oldalról egyaránt szorgalmazták, mely 1947. július 4-e után következett be.¹³⁵

A nyár eleji transzportokkal összesen 451 gazdasági egység, vagyis 1.920 személy

távozott Gútáról. A helyükre 15 transzporttal ugyancsak 451 szlovák család érkezett, összlétszámuk 1836 fő. Ehhez még néhány család a transzportokon kívül is érkezett, a számuk így 1900-ra becsülhető. Az áttelepülő szlovák családok elsősorban Mezőberényből és Medgyesegyházáról érkeztek.¹³⁶ Gútáról az év végéig 458 család települt át 2005 taggal. Az áttelepülő gútai családok túlnyomó többségét Békés és Csanád megyébe telepítették. Három településre kerültek a legtöbben: Pitvarosra, Mezőberénybe és Medgyesegyházára.

1947. június 3-a és július 4-e között:

Szerelvény száma	Indulás	Családok száma	Személyek száma	Állomás
Ma 81/I.	Június 3.	14	60	Pitvaros
Ma 81/II.	Június 4.	13	52	Pitvaros
Ma 83/I.	Június 5.	20	92	Pitvaros
Ma 85/I.	Június 6.	22	97	Pitvaros
Ma 87.	Június 7.	21	105	Pitvaros
Ma 89/I.	Június 8.	19	82	Kondoros
Ma 89/II.	Június 9.	22	88	Kondoros, Békéscsaba
Ma 91/I.	Június 10.	18	77	Pitvaros
Ma 91/II.	Június 11.	17	64	Tótkomlós
Ma 93.	Június 12.	20	81	Mezőberény
Ma 94/I.	Június ?	15	62	Mezőberény
Ma 94/II.	Június ?	18	101	Mezőberény
Ma 96/I.	Június ?	17	67	Mezőberény
Ma 96/II.	Június ?	20	82	Mezőberény
Ma 96/III.	Június ?	3	7	Mezőberény
Ma 97/I.	Június 19.	15	71	Pitvaros
Ma 97/II.	Június 20.	17	63	Pitvaros
Ma 99/I.	Június 21. (22)	23	97	Medgyesegyháza

Szerelvény száma	Indulás	Családok száma	Személyek száma	Állomás
Ma 101/I.	Június 22. (23)	15	57	Medgyesegyháza
Ma 103/I.	Június 23.	16	68	Mezőberény
Ma 103/II.	Június 25.	21	84	Mezőberény
Ma 103/III	Június 26.	3	20	Mezőberény
Ma 115/I.	Június 30.	17	78	Medgyesegyháza
Ma 115/II.	Július 1.	18	66	Medgyesegyháza
Ma 116/I.	Július 1.	22	96	Pitvaros
Ma 116/II.	Július 2.	14	52	Tótkomlós
Ma 115/III.	Július 3.	3	19	Medgyesegyháza
Ma 117/I.	Július 4.	8	29	Pitvaros

Összesen 451 1917

1947. június 3-a és július 4-e között:

Szerelvény száma	Indulás	Családok száma	Személyek száma	Állomás
Ma 167/I.	augusztus 27.	1	1	?
Ma 168/I.	augusztus 28.	1	1	?
Ma 200/II.	október 18.	1	2	?
Ma 204/IV.	október 20.	1	1	?
Ma 203/III.	november 14.	1	1	?
Ma 241/II.	december 11.	2	6	?
Ma 241/IV.	december 17.	1	5	?
Összesen		8	17	

6. táblázat Gútáról Magyarországra indított áttelepülő szerelvények 1947-ben¹³⁷

A határátlépés időpontja, ill. a kitelepülők lakhelye	A szerelvények sorszáma	A szerelvényeken érkező családok száma	A szerelvényeken érkező személyek száma
1947.VI.2–1947.VI.23. Mezőberény	S1 81., S1 83., S1 85., S1 87., S1 97., S1 99., S1 101., S1 103.	233	936
1947.6.8–1947.VII.1. Medgyesegyháza	S1 89., S1 91., S1 93., S1 94., S1 96., S1 115., S1 117.	190	776
1947.VI.2–1947.XII.31. Nem Gútára irányított szerelvényeken egyénileg érkezők			27
1947.X.28. Békéscsaba, ill. a környező települések	S1 209/a	33	142

*7. táblázat Magyarországról Gútára indított szlovák kitelepülőket szállító szerelvények
1947. június hatodika és 1947. december 31-e között¹³⁹*

Augusztusban, azonban Magyarországról is újra megindultak az áttelepülő szerelvények. Ebben a hónapban a tótkomlói körzet homogén szlovák lakosságú falvai kerültek sorra, mint Nagybánhegyes, Csanádalberti, Ambrózfalva. A szarvasi körzetből, Csabacsúdról és Szarvasról távoztak a legtöbben az év második felében.¹³⁸ Gútára az év második felében Mezőberényből, Medgyesegyházáról, Békéscsabáról illetve a környező településekről indult szlovák kitelepülőket szállító szerelvény.

1947 folyamán a kitelepülni szándékozó békés-csanádi szlovákoknak négyötöde távozott az országból, és ezen időszak alatt mintegy ezer felvidéki magyar kitelepítése is megtörtént. A jelentősebb számban szlováklakta helységek közül már csak Szarvason és Békéscsabán maradt áttelepülésre váró magyar állampolgár. 1948 tavaszától azonban a hazai szlovákok egyre kevesebb érdeklődést mutattak az átköltözés iránt. Gyakran előfordult, hogy az áttelepülésre jelentkező családoknak a fele, harmada sem élt az egyezmény nyújtotta lehetőségekkel. Levéltári kutatásaim mindezt alátámasztják Medgyesegyháza községében is, hiszen a vizsgált iratanyag – az áttelepült, korábban Medgyesegyházán élő szlovák családoknak –, a visszatelepítés ndítványozásáról tanúskodik. A szlovák fél a visszalépések ellenére, az ikresítési ívek alapján, folyamatosan jelölte ki és indította útnak a magyar családokat. A paritas elve így ismét felborult.¹⁴⁰ A magyar áttelepítési kormánybiztos a külügyminiszterrel egyetértésben, ezért 1948. június 12-én felfüggesztette a lakosságcserét. A nyár folyamán azonban újból tárgyalóasztalhoz ült a két érdekelt fél. A csehszlovákok természetesen az összes, áttelepülésre váró és e szándéka mellett kitartó szlovák átköltöztetését szorgalmazták. Magyarország 10 ezer további, az V. cikkely szerinti és családtagjaival együtt körülbelül 5 ezer „háborús bűnös” (VIII. cikkely szerinti) felvidéki magyar befogadását vállalta 1948. december végéig. 1948 őszen elsősorban Békéscsabát és környékét hagyta el jelentősebb számú kitelepült. A másik két délkelet-alföldi körzetben ekkorra már főként azok maradtak, akiknek átköltözését korábban valamilyen családi vagy szervezési ok megakadályozta.

Megye	Családok száma	Megye	Családok száma
Abaúj	2	Komárom-Esztergom	335
Baranya	2260	Nógrád	90
Bács-Bodrog	603	Pest-Pilis-Solt Kiskun	189
Békés	1378	Somogy	1085
Bihar	1	Sopron	92
Borsod-Gömör	41	Szabolcs	297
Csanád	781	Szatmár-Bereg	3
Csongrád	2	Tolna	1984
Fejér	544	Vas	51
Győr-Moson	215	Veszprém	812
Hajdú	8	Zala	12
Heves	14	Zemplén	15
Jász-Nagykun-Szolnok	7		

8. táblázat *A lakosságcsere-egyezmény keretében letelepített családok megyénkénti száma*¹⁴²

1947. április 10-e és 1948. december 21-e között mintegy 23 ezer szlovák (származású vagy nemzetiségű) magyar állampolgár hagyta el a Délkelet-Alföldet. A helyükre érkező felvidéki magyarok száma azonban még a 9 ezret sem érte el. E két évben a kitelepítések majdnem fele Békés és Csanád megyéből történt. A betelepülő magyaroknak pedig körülbelül ötödét helyezték el Délkelet-Alföldön. Békés és Csanád megye a népcsere utolsó szakaszában viszonylag kevés családnak tudott otthoneremtési lehetőséget kínálni.¹⁴¹ A csereegyezmény keretében Békés megyében 1378 család, Csanád megyében 781 család telepedett le. Harmincnál több család került többek között Békéscsabára, Szarvasra, Tótkomlóra, Budakeszire, Budaórsre, Póra, Pusztavámra, Vaskútra, Bácsalmásra, Pécsváradra, Dunabogdányba, Soroksárra, Nyíregyházára, Barcsra, Csanádalbertibe, Medgyesegyházára, Elekre, Kondorosra, Mosonszentjánosra és Rajkára.

3. AZ ÚJ OTTHON, MEDGYESEGYHÁZA

Az áttelepülő 12528 család letelepedése a községekben, azaz a gazdaság és a lakóházak átvétele nem ment zökkenőmentesen. A legtöbb probléma a két fél ingatlanának vagyoni értékkülönbségéből fakadt. A Szlovákiában paraszti gazdálkodást folytató áttelepülő családok többsége jómódban élt. A föld mennyisége elegendő volt ahhoz, hogy akár 7-8 gyermek felnevelése mellett is igen jól meg tudtak élni. 5-20 holdtól 120 holdig is terjedhetett az a területnagyság, amit műveltek, ezen felül jelentős állatállománnyal és mezőgazdasági eszközökkel rendelkeztek.¹⁴³ „Nekiünk volt traktorunk, cséplőgépünk, 8-10 hold földünk, sok jószágunk, szarvasmarhánk, tyúkok, kacsák, vót 40 család méhünk, kapák, ásók, kaszák. Az állatok közül sok elpusztult az úton.”¹⁴⁴ „Vót, akinek ott 15 hold földje meg 20 hold földje vót meg nagyobb gazdák még tőlünk is, meg fogat vót mindenkinek ugye, lova, tebene ugye abból élt mindenki.”¹⁴⁵ A Felvidékről induló szerelvények nemritkán 20-30 lovat, 30-50 szarvasmarhát, 60-70 sertést, 1500-2000 baromfit hoztak át Magyarországra. A hazai szlovákok eleve kevesebb földtulajdonnal rendelkeztek, illetve többségük földnélküli lévén az áttelepülést tartották megoldásnak helyzetük javítására, ezért a szlovákokat szállító vonatok kevesebb lovat és szarvasmarhát (2-15, illetve 5-15), de több sertést (80-100), baromfit (2000-2500) vittek

ki, mint amennyit a felvidékiek magukkal hoztak.¹⁴⁶ Medgyesegyháza esetében is hasonló következtetéseket vonhatunk le, ha a község előjáróságának a ki- és betelepültek transzportjának állatállományát és gazdasági felszerelését felmérő jelentését tanulmányozzuk.¹⁴⁷ A községben a kitelepülésre jelentkezett 205 fő közül:

– 3 fő rendelkezett 20 hold feletti,

– 14 fő 5 és 10 hold közötti,

– 188 fő 5 hold alatti földingatlanal rendelkezett. A 188 fő többsége is 1-2 holdas, illetve földnélküli volt, földtulajdonnal elsősorban bérlet útján rendelkeztek.¹⁴⁸ *„Akik innen átmentek, hát azoknak nem volt sok mindenük, azok nagyobb részüknek semmijük sem volt. Nagy különbség volt a vagyoni helyzetben. Ugye az ottani (gútai) magyarok jobban álltag anyagilag is, meg mindenhoggy, mint akik innen elmentek, hát mer innen elment sok olyan, akiknek háza se volt, ha volt is az csak olyan putri volt, meg tele gyerekekkel. Se istállójuk, se állatuk, se gépeik, itt minden az uraságé volt. Akik innen elmentek szlovákok azoknak semmijük se volt, olyan szegények voltak, mint a templom egere. Megjöttek, mi egy évig köztük éltünk, ezek között a tótok (Magyarországról Gútára érkezett tótok) között, mert mi csak egy évnnyire jöttünk át, mint a többiek. De amikor aztán megérkezetek, azok rögtön kaptak tehenet, teljes folszerelést, szobát, házat, konyhabútort, mindennel ellátták őket.”*¹⁴⁹

Az új állampolgárok megélhetését két forrásból próbálták meg előteremteni arendelet alkotói: egyrészt a hazánkat önként elhagyó szlovákok által hátrahagyott, másrészt a magyarországi németek elkobzott javait használták e célra. Térségünkben elsősorban az előbbi módon lehetett megoldani a felvidéki családok letelepítését.¹⁵⁰ A szlovákiai magyarok kárpótlásban részesültek a Szlovákiában hátrahagyott földjeikért. Azonban a mezőgazdasági ingatlan juttatásának maximumát 15 katasztrális holdban jelölték meg: *„Egy igényjogosultnak juttatott szántóföld és rét együttvéve a 15 kat. holdat, kert és szőlő együtt véve a 3 kat. holdat nem haladhatta meg. A Tanács a 15 holdas – kivételezetteknel 25 holdas – felső határ alkalmazását csak a gyengébb minőségű földek kiosztásánál és csak az úgynevezett teljes jogú (nős, nagyobb családú) igénylők részére tartotta indokoltnak. Ekkora területet azonban csak azok kaphattak, akik a korábbi lakóhelyükön, ilyen nagyságú vagy több földbirtok ingatlanal rendelkeztek, ha ennél kevesebb volt akkor a hátrahagyott birtok nagysága volt a mérvadó.”*¹⁵¹ A föld nélküli, vagy kevés földdel rendelkező paraszt áttelepülőkre a földreform végrehajtása során, az adott településen érvényes juttatás mértékét alkalmazták. (Ez 4-6 hold alap – és családtagonként egy hold kiegészítő juttatást jelentett.)¹⁵² *„Az én apám is kapott 7 hold földet, meg attúl, azt is nézték, hogy hányadán, hány fővel van a családfő. Hát mink is, vót a két szülő, meg mink hárman.”*¹⁵³

A Békés megyei községekben tevékenykedő telepítési bizottságok jegyzőkönyve azonban csak töredékesen maradt fenn, míg a – jelen esetünkben vizsgált – Csanád megyeiek szinte teljesen hiányoznak. A fennmaradt jegyzőkönyvek viszont, egyértelműen igazolják, hogy a Dél-Alföldre érkező áttelepültek általában elégedettek voltak a nekik juttatott föld minőségével, ámbar a határbeli elhelyezkedést, a parcellák elaprózottságát alkalmanként kifogásolták.

Problémát elsősorban a megfelelő lakóház és gazdasági épületek (istállók, magtárak) megtalálása jelentette. A legtöbb felvidéki család korábban önálló (saját) házban lakott, míg a kitelepülő szlovákok inkább csak házrészeket hagytak hátra.¹⁵⁴ Ezeket az új lakóhelyükön számukra kiutalt, a hazaiakhoz képest igen szerény házakat is rossz állapotban találták. A házak és istállók kicsinyek voltak, a szobákban hatalmas kemence fogadta őket. Soknak hiányzott az ablaka, padlózata. Melléképületek nem voltak, a magukkal hozott gazdasági

felszerelés a szabad ég alatt rozsdásodott. A földek gazosak, elhanyagoltak voltak, az áttelepülésre jelentkező szlovákok hónapok óta nem művelték. Medgyesegyházán 1947-ben még nem volt villanyvilágítás. A Magyarországon talált lakáskörülmények, életszínvonal, a gazdálkodás fejlettsége évtizedekkel maradt el attól, amit Gútán megszoktak. Gúta fejlettségét mutatja, hogy az első világháború után már a szobai kemence fokozatosan kikerült az udvarra vagy a kiskonyhába, a házak építkezési anyagává egyre inkább az égetett téglá vált, 1928-ban pedig a községbe bevezették a villanyt.¹⁵⁵

Visszaemlékezőim így számoltak be letelepedésükről Medgyesegyházán: „Az állomáson zeneszóval és ebédrel fogadtak minket, majd rögtön odaadták nekünk a kulcsokat, majd teherautóval, ingyen elvittek a házhoz minket. Mink jó házat kaptunk, de vót akik épphogy csak elfértek benne. Kís tatádék (dédapám) Mezőberényben egy tanyát kaptak, oszt az nem tetszett nekik. Oszt egyet gondoltak és eljöttek Medgyesre lovaskocsival, a tata meg a Ferenc. Mert Medgyesen vót az összes gútai ismerős. Voltak itt még felesleges házak, mert ha nem lettek volna, nem gyűhettek volna el. Aztán megkapták a házat, de veszekedés is vót, mert nagyobbbat szerettek volna... Aztán irigység is vót a szomszédok között, ha valaki nagyobb házat kapott, hogy őneki miért nem jutott olyan... Olyan is vót, hogy a szlovák még nem költözött ki a házból...¹⁵⁶ „Minket nem fogadtak az állomáson, csak odaálltak nagy teherautóval pakolni, aztán odavittek minket a kapott házhoz, de hát kicsike ház volt, úgy bővítettük ki később...¹⁵⁷ „Mi olyan kis házat kaptunk, amibe most vagyunk csak ezt kibővítettük. Egy szoba, meg utána a konyha, meg egy kamraszerű. Semmi több itt nem volt. Rosszabb körülmények közé kerültünk itt, mint Gútán. Különben mi nem is ide jöttünk, hanem Mezőberénybe, minket oda oda tettek le egy tanyára, cakli-pakli mindenestül. Feri bátyád járkált aztán, ő aszonta, hogy ő ott nem marad, mert szabad választás volt. Az meg volt engedve, hogy ha nem olyan körülmények közé tesznek le mint, amelyet gondoltak, mert hát lehetett házat választani. Aztán itten hát nagyon sok gútai ismerős volt akkor, mert itt nagyon sok gútai volt Medgyesen, akik onnan valók voltunk. Aztán addig szaladgált a járásra, Mezőberénybe meg Medgyesre, aztán hát kiválasztotta ezt a házat, aztán adtak járművet, bevagoníroztak, ugyanúgy bepakoltak a vagonba, aztán raktak itt ki...¹⁵⁸ „Nem olyan házat hagytunk ott, mint amelyet itt kaptunk. A ház, amit kaptunk, földes, kis ablakok rajta, a mennyezete nem volt jó, kisgerendás volt. Villanyvilágítás nem volt, ott pedig (Gútán) mi 3 szoba, 3 szobás összkomfortos lakást hagytunk ott, gépet, traktort, meg tényleg mindenünk megvolt jószág is volt, tehen, szarvasmarha, tyúk minden. Csak ugye ezek el lettek pocskolva az úton megdöglöttek, ugye elhullottak a vonaton, mert két hétig utaztak a szüleim a vonaton...¹⁵⁹ „Gútán sokkal jobban éltünk, hát ott villany is volt, előbbre voltak, mint itt. Még ha háború is volt, ott magasabb volt az életszínvonal...¹⁶⁰

Az iparosok, a kereskedők és az értelmiségiek elhelyezése külön gondot jelentett. Már az előzetes csehszlovák telepítési tervek alapján is nyilvánvaló volt, hogy a felvidéki magyar (magyar többségű) városokból (Pozsony, Érsekújváros, Komárom, Léva, Kassa és kisebb arányban Rozsnyó, Ipolyság, Rimaszombat, Losonc) jelentősebb, nem mezőgazdasági foglalkozású személy várható. Nem ismeretes, hogy készült-e átfogó tervezet a kormánybizottság részéről e nagyrészt városi életformát folytató polgári réteg elhelyezésére. Azt sem tudjuk, hogy a CSAB telepítési osztálya 1947 márciusában milyen indítékok alapján irányította Érsekújvár jómódú polgári rétegét éppen Tótkomlóra, e kifejezetten agrárjellegű települése. A családok egy része meg sem érkezett a kijelölt telephelyre, hanem „útközben” vagy rövid idejű tartózkodás után az ország más részén próbáltak szerencsét.¹⁶¹ „Adott vót az a helyzet, hogy ha ő neki az nem tetszik még frissibe ingyen elszállították. Vót, aki visszament a magyar Komáromba, olyan is vót, mer az közelebb vót otthonhoz, vót annyi pénze, hogy vett ott egy házat,

*mer ilyen is vót.*¹⁶² A Földhivatalnak a betelepülők törzskönyvi lapját tartalmazó jegyzékét áttanulmányozva megállapítható, hogy a Békés megyében átmeneti ideig tartózkodó betelepülők fő kirazási iránya Tolna, Somogy, Fehér illetve Pest megye települései voltak.¹⁶³

Az itt maradtoknak óriási erőfeszítésükbe került, hogy újramezsidjék az életet az Alföldön. Gondjaikon a MÁK igyekezett segíteni.¹⁶⁴ Lakást úgy-ahogy tudtak biztosítani a honi telepítési szervek az iparosoknak, kereskedőknek és értelmiségieknek, az előbbieknél pedig alkalmanként üzletet, műhelyt is találtak.¹⁶⁵ A község is igyekezett olyan iparosokat fogadni, akik a kitelepültek tevékenységét folytatni tudták, ugyanakkor engedélyezték a korábban végzett iparos szakma folytatását is.¹⁶⁶ Medgyesegyházáról egy cipész, egy bádogos, egy csizmadia, egy bognár, egy szobafestő, egy szűcs, egy asztalos és temetkezési vállalkozó, egy ácsiparos, egy bércseplős, és egy vegyeskereskedő települt át Csehszlovákiába, így elsősorban e szakmák betöltésére vártak betelepülőket.¹⁶⁷ Olyan esetek is előfordultak, hogy műhelyt, üzletet ugyan biztosították, de a termelés (vállalkozás) beindításához szükséges tőkét már nem sikerült előteremteni számukra. A kormánybizottság által nyújtott néhány száz forintos hitel, vagy kölcsön csak a legtrikább esetben volt elég e korábban már nagyrészt kifosztott réteg gazdasági tevékenységének újramezsidéséhez. Számos egykor igen jómódú, nagy múltú, iparos- és kereskedőfamília kilátástalanul és elkeseredetten sodródott a trianoni országterületen Békéscsabától Szombathelyig, Nyíregyházától Pécsig, a megélhetés reményében.¹⁶⁸ Hathatósebb segítséget csak a társadalom szegényebb rétegének tudtak nyújtani pl.: pénzbeli és terménybeli szociális juttatások, dézsmamentes őrlés engedélyezése.¹⁶⁹

A telepítési hivatal, ugyanakkor igyekezett figyelemmel kísérni az áttelepültek hadifogoly hozzátartozóinak hazatérését és hadigondozását. A MÁK körlevélben tájékoztatta a felvidéki családokat, hogy személyi adataikkal együtt levélben jelezzék, ha van hadifogoly családtagjuk. A kormánybizottság a Vöröskereszthez továbbította az összeállított névsort, és a hazatérőket a debreceni fogadóállomásra már a trianoni országterületen élő családjukhoz irányították, így nem kellett hetekig a volt hadifoglyoknak szeretteik után kutatniuk.¹⁷⁰ Nem egy olyan felvidéki volt, aki 1942-43-ban Gútán búcsúzott el a feleségétől, szüleitől és 4-5 év múlva Pítvaroson, Tótkomlóson vagy Medgyesegyházán látták viszont egymást. A nagyapám Kiss Kálmán és testvére Kiss László, hadifogságból hazatérve Gútára, házukban idegeneket találtak. Itt tudták meg, hogy szüleiket és testvérüket immár Medgyesegyházán kell keresniük... elindultak hát új otthonuk felé. „Apám, a nagyapád mesélte, hogy a hadifogságból kiszabadulva hazament Gútára. Ott tudta meg a házukba beköltözött szlovákoktól, hogy a szüleit Magyarországra telepítették. A hivatalban pedig megtudta a település nevét, azaz hogy Medgyesegyházán kell keresni a szüleit. Előtte, azt sem tudta, hogy létezik ilyen falu.”¹⁷¹ „Hát ugye az úgy vót, hogy ő nem vót itten, amikor a szülei átjöttek Magyarországra, hanem kint vót hadifogságba Oroszországba, ugye és onnan jött haza, nem is tudom melyik évben jött is haza, 1949, vagy 48-ban. De ő először Gútára ment, csak asztán mondták ott neki, hogy Medgyesre jöttek a szülei. Gyalog meg vonattal jött idáj.”¹⁷² Az Új Otthon is több alkalommal közölt olyan felhívást, amelyben volt hadifoglyok Magyarországon élő hozzátartozóik lakóhelyét keresték.

A beilleszkedés az új községbe, azonban nem ment könnyen. Kezdetben számos konfliktusra került sor a Gútáról érkező magyarok és az őslakos magyar és szlovák lakosság között, mely elsősorban a nyelvhasználat terén jelentkezett. A „betelepült” szlovákiai magyarok többször a tótul beszélő helybeli szlovákság szemére vetették „magyartalanságukat”, ugyanakkor az őslakos magyarság, pedig a gútai magyarság tájszólására tett negatív megjegyzést. „Hogy-hogy nem tudtok magyarul rendesen, hisz Magyarországon éltek, buta nincstelen tótok! Ráadásul

*még szlovákul se tudtok! – mondta sokszor a Gútáról betelepült néhai nagyapád nekem.*¹⁷³ *„Itt a felit magyarul mondták, a felit tótul nem is tudtak jól szlovákul, itt sokan csúfolták egymást, hogy ide domo megyek baza, hogy felit magyarul mondja felit szlovákul, ugye.”*¹⁷⁴ A tájszólással beszélő gútai magyarokat pedig a helybeli tótok gúnyolták: *„Eleinte gúnyoltak, hogy betelepültek. Meg ha már két tót együtt volt azok nem beszéltek csak tótul. Itt a környéken ebbe az utcában, azok mind tótok voltak, azok mind tótul beszéltek eleinte. Meg hát az az igazság, hogy mi Gútán tájszólással beszélünk és ezt sokszor éreztették velünk a magyarok. Sokszor kinevettek, ha beszélünk, gúnyoltak minket. Idővel aztán jó társaság alakult ki.”*¹⁷⁵ *„Hát a beszéd miatt, a beszéd miatt, hát én már nem beszéltem így, csak anyám. A lányok sokszor mondták itt: „A te anyukád nem betelepült, akkor te miért nem beszélsz úgy?” Én Gútán csak a nyári szünetben voltam, én Komáromban is dolgoztam gyerekek mellett, az ugye város volt, és én ott szégyeltem már úgy beszélni és átvettem az ottani beszéd dolgot.”*¹⁷⁶ *„A beilleszkedést megkönnyítette, hogy sok volt itt a gútai ösmerős. Nem bántottak minket, csak sokáig olyan kivetettek voltunk, olyan olyan idegenek. Meg mindig betelepülteknek mondtak minket, sokszor még máma is, bár már sokan meghaltak a régebbi öregek közül, főleg azok mondták. A munkahely is körülményes vót. Nem akarták a férjem felvenni sehová se dolgozni, mert hogy betelepült, aztán nagy nehezen talált.”*¹⁷⁷ *„A gútai magyarokat sokáig betelepülteknek csúfolták a helybeliek, a gútaiak pedig nincstelen tótoknak nevezték az itt lakó szlovákokat. Amikor gyerekek voltunk, minket is sokat csúfoltak az utcabeli gyerekek, hogy betelepültek vagyunk, de az iskolában erről nem esett szó. A felnőttek egyfolytában gúnyolták egymást és nagyon irigyek voltak egymásra. Az itt élt tótokat bántotta, hogy halálra dolgozzák magukat, mégsem jutnak egyről a kettőre, mert elvitt mindent az uraság. A bejött magyaroknak pedig megvolt mindenük. A gútaiak ráadásul nagyon összetartóak voltak, végül a tótok fölé kerekedtek.”*¹⁷⁸

A beilleszkedés megkönnyítése érdekében, 1947 ősztől szinte mindegyik településen vagy térségben, ahol jelentősebb számú felvidéki magyar élt, megrendezték az áttelepítettek napját. A szervezők általában azok közül a betelepült gazdák közül kerültek ki, akik igyekeztek túltenni magukat az elszenvedett sérelmeken, és sorstársaik tekintetét is a jövő felé irányítani. Kezdeményezésüket támogatták a községi (városi) elöljáróságok és politikai pártok is. Bekapcsolódtak a programok szervezésébe és lebonyolításába a kormánybizottság és az Otthon Szövetkezet munkatársai is. A rendszerint vasárnap tartott ünnepség lovasbandériumok felvonulásával kezdődött, majd szónoklatok következtek. A MÁK, az Otthon Szövetkezet, az elöljáróság és a helyi egyházak lelkeszei köszöntötték a megjelenőket. A közös ünnepi ebéd után rövid zenés műsorral mutatkoztak be a felvidékiek. Este táncmulatság zárta a rendezvényt.

Medgyesegyházán is tartottak ünnepséget, melyről visszaemlékezöm, így számolt be: *„Amikor átjöttünk, 1947-ben, van is emlékem róla, egy kis fénykép, magyar ruhában, mi fiatalok párosan felvonultunk a faluban. Már előre megbeszélték, de nem tudom ki szervezte, nekem is úgy szóltak. Megbeszéltük, hogy mindnyájan összetalálkozunk és felvonulunk magyaros ruhában. Itt mentünk a főúton, szóval körbe befele a faluba, többfelé jártunk. Énekelünk közben, de már nem tudom milyen dalokat. Felvonulás csak, akkor volt egyszer többet nem.”*¹⁷⁹

Az első nagyobb ünnepséget térségünkben 1947. október végén az akkor még Csanád megyéhez tartozó Nagybánhegyesen tartották, mintegy 600 felvidéki magyar, több száz helyi és környékbeli szlovák és magyar őslakos részvételével. A rendezvényre Tótkomlósról, Mezőberényből, Medgyesegyházáról, Kondorosról, Köröstarcsáról és Pitvarosról érkeztek látogatók. *„Tótkomlóson volt ünnepség. Volt egy nagygyűlés a futballpályán, akkor este volt vacsora, meg akkor utána este volt bál. Mer ott asztán összejött Mezőberényből, Tótkomlósról,*

*Pitvarosról, Medgyesről, legtöbben Pitvarosról voltak. A gútaiak többsége Pitvarosra került.*¹⁸⁰ A bánhegyesi összejövétel célját az Új Otthon¹⁸¹ – többek között – így fogalmazta meg: „Az áttelepült magyarok lelki és gazdasági beolvasztása az egységes magyar demokratikus életbe. Ennek azonban vannak bizonyos magától értetődő lélektani és gazdasági előfeltételei. Ezeket teremtette meg, vagy legalábbis kezdték megteremteni Nagybánhegyesen, s ezzel tömegformáló példát adtak az áttelepülő magyarok tízezreinek.”¹⁸²

A Magyarországra telepített családok a „hontalanság” éveiben elszenvedett jogfosztottság, anyagi és erkölcsi károk következtében évekig nem tudtak nyugodni. Az áttelepülésüket követően még évekig látogatóba sem mehettek régi otthonukba. Különösen az idősebbek tudták nehezen megszokni az új környezetet: „Jó, hogy bele nem bolondultak a szüleim... Mink hát fiatalok voltunk, így nem vót olyan rossz nekünk.”¹⁸³ „Az apám meghalt 1950-ben, majd az anyám, de én nem voltam a szüleim temetésén, mer nem engedtek át. Voltunk a követségen, a kapitányságon, de azt mondták, ne is próbálkozzunk, ne is induljunk sehova, mert úgysem engednek át Komáromnál a hídon.”¹⁸⁴ Volt, aki évekig nem csomagolt ki, várta, hogy egyszer hazaköltözhet.

A beilleszkedést tovább nehezítette, az új politikai rendszer ideológiájának való megfelelés. Megkezdődött a kollektivizálás, a beszolgáltatások rendszere, a tagosítás, a vallásos élet háttérbe szorítása... „Kaptunk 5 hold földet, de jött a tagosítás, a szövetkezesítés, akkor mindenkinek be kellett menni, mert magától nem ment, hanem bekényszerítették.”¹⁸⁵ „Akkoriban eldugtuk a magyar ruhánkat, meg a magyar zászlót is mert féltünk. Az oroszok nem szerették. Többet nem is vettük fel, akkoriba nem nagyon szerették a magyar dógokat. A régi szokásokat már nem csináltuk, csak a nagyobb ünnepeket tartottuk meg, karácsony, húsvét, meg ilyesmi.”¹⁸⁶ „Jött az iskolából egy tanár és agítálta apuékát, hogy ne járjak hittanra, mert nem jó manapság ha valaki hittanra jár.”¹⁸⁷

Csak 1955-ben, a határok megnyílásával nyílt lehetőség arra, hogy az elszakított családtagok, annyi év után újra viszontlássák egymást. „1955-ben megnyílt a határ, aztán lehetett menni, adtak útlevelet, vízumot, aztán lehetett menni. Mi vótunk az elsők, akik átmentek Szlovákiába.”¹⁸⁸ E rokoni kapcsolatok ápolása az évtizedek folyamán a fiatalabb generáció felnövéseivel fokozatosan elhalványult, ma már csak azon idősebb generáció tartja igazán a kapcsolatot, akinek közvetlen hozzátartozója él még Szlovákiában. Napjainkban a fiatalabb generáció csak elvétve tesz látogatást Gútára, a kapcsolattartás elsődleges formájává pedig a levelezés és elsősorban a különböző alkalmakra küldött levelezőlapok váltak. A legfiatalabb generáció, pedig mit sem tud a lakosságcseréről és őseinek igazi szülőföldjéről Gútáról. „Sokszor voltam a szülőföldemen, gyakran ellátogatok Gútára, ma már kevesebbet.”¹⁸⁹ „Tartjuk a kapcsolatot, a rokonokkal, nekem is egy nővérem ott maradt, mert amikor átjöttünk, ő már férjnél volt és neki nem kellett jönnie. Jártunk össze, vendégségbe mentünk 3-4 napig, vagy lakodalomba, temetésre mentünk. A fiatalabbak már annyira nem tartják, mint mi. Sokat átjártunk a rokonokhoz. Még egy nővérem él ott, de már az is olyan beteg.”¹⁹¹ „Hát jártam én ki Szlovákiába, nagybátyámékhoz, anyám testvéreikhez, meg a nagynénémhez. Sokat mentem. Ma má ugye nem, én is megöregedtem, meg ott is sokan meghaltak. Levelet szoktam írni, meg lapokat, de már Ica néni is több éve nem írt, ő is beteg. Anyádék ugye már nem tartják semennyire a kapcsolatot. Én meg má nem tudok menni, de má nincs is igazán kihez, ugye má alig él valaki.”¹⁹²

A betelepültek és az őslakosok közötti kezdeti feszült viszony fokozatosan elcsitult. A felnőttek között kialakult ellentéteket a fiatalok egymásra találása lassan elsimította. Létre-

jöttek a községben az első „vegyes házasságok”, mely során római katolikus gútai magyar köt házasságot a helybeli evangélikus szlovákkal, melynek következtében néhányan átkezeszteltek, hogy házasságot köthessenek. Idővel azonban, egyre gyakoribbá vált, hogy a házasságot kötő felek megtartották saját vallásukat, nem ragaszkodva a régi tradíciókhoz¹⁹³: „A gútai apám végül egy helybeli tót lányt vett el.”¹⁹⁴ „Én ágostai evangélikus vótam, a tata meg római katolikus, de átkezesztelkedtem, hogy hozzá mentem.”¹⁹⁵ „A községbe befogadtak engem és a szüleimet. Én magam is már itt élek 1947 óta, semmi konfliktus nincs a lakossággal, sőt az én feleségem őslakos, Pilinszky Zsófia, a neve is mutassa, hogy szláv. Befogadott engem a családja, az apósom egy becsületes kisiparos ács embervolt, ők nem vágytak kifelé... Befogadtak engem, mert áldott jó emberek voltak. És valláskülönbség is volt, mert hát én katolikus, a feleségem pedig evangélikus volt. Szépen békességben éltünk a mai napig.”¹⁹⁶

Elmondható, hogy a Medgyesegyházára telepített gútai magyarok és a helybeli őslakosok az idők folyamán példamutató módon szőtték egybe életüket, és nagyon rövid időn belül alakultak egységes települést szerető közösséggé. Az elmúlt évtizedekben született generációk – magyarok, szlovákok egyaránt – már nem tartják számon, ki honnan települt ide. A fiatalok már szülőföldjüknek tekintik azt az alföldi tájat, melyet szüleik, nagyszüleik, dédszüleik inkább száműzetésük helyének tartottak, mint otthonuknak. Az idők folyamán ugyan az idősebb generáció megbékélt sorsával és beilleszkedett a közösségbe, de még napjainkban is fájdalommal emlékeznek a „nehéz időkre”: „Nehéz volt, nehéz világ volt, nem kívánom senkinek sem, még a halálos ellenségemnek sem. Mindig is mondom, hogy vót az olyan cifra világ, hogy olyat ne érjen meg senki, mind amilyen akkor vót, hogy így szétválasszák a szülőt a gyerektől, a gyereket a szülőtől.”¹⁹⁷ „Itt is haladtunk a korral, mikor mi jött, volt amikor rosszabb volt, volt amikor rosszabb volt, volt amikor jobb. Nekem az úgy volt jó, ahogy volt, aztán ahogy áttelepültünk ennek kellett jónak lenni, ami itt volt. Nem kívánom és azt azé, hogy beleessen valaki, úgy a háborúba, mint akkor, egy kicsit sok volt, hogy ugye vége lett a háborúnak 1945-ben és már akkor 1947-ben áttelepítettek. Szóval ez átállásnak egy kicsit sok volt.”¹⁹⁸ „Én nem gyűlölettel vagyok, csak ez hogy a krónika írja meg, hogy ilyen még egyszer ne történjen meg, hogy valakit az otthonából kitesznek. Éljenek az emberek békességben, ahol él ott ne acsarkodjanak, hogy te szlovák vagy, magyar vagy, hogy te román, vagy cigány vagy. Kérem nem szabad az embereket megkülönböztetni. Ilyen ne történjen meg a történelemben még egyszer ez a kitelepítés. Éljenek az emberek békességben.”¹⁹⁹

V. Összegzés

A szlovák-magyar lakosságcserevel két olyan település került egymással migrációs kapcsolatba, amelyek eltérő történeti háttérrel és kulturális hagyományokkal rendelkeztek. A többségében szlovákok és magyarok által lakott Medgyesegyházának a már két évszázadon át itt élő és a XIX. században Békéscsabáról érkező evangélikus vallású, szerényebb anyagi körülmények között élő szlovák lakossága cserélt helyet, a csallóközi Gúta római katolikus vallású, magyar identitástudattal rendelkező, a polgári fejlődés magasabb szintjén álló, ebből kifolyólag viszonylag jól jómódban élő magyar közösségével.

De még a Gútán élt magyarok integráns részei voltak a magyarságnak, addig a medgyesegyházi szlovákság, az összefüggő szlovák etnikumtól távol, kisebb-nagyobb szigeteken a többi etnikumba beékelődve a szülőföldi viszonyaikhoz képest új körülmények között éltek. Az ősi anyagi és szellemi kultúrájukban új elemek jelentek meg és megkezdődött

a településen a helybeli szlovák és magyar lakosság kulturális értékeinek kicserélődése és az akkulturációs folyamatok. Idővel a két etnikum közötti különbségek már csak a felekezeti hovatartozásban (ágostai evangélikus, római katolikus), a nyelvben (tót, magyar) és a szlovákok körében jellemző babonás hiedelmek meglétében különbözött.

A két világháború között, Medgyesegyháza és Gúta lakossága a korai polgárosodás ellenére sok archaikus elemet megőrzött a populáris kultúrájában, de korántsem volt olyan mértékben hagyományörző, mint a Medgyesegyházával szomszédos szlovákok által lakott Nagybánhegyes, vagy a Gútával határos magyarok által lakott Naszvad. A szlovák-magyar lakosságcsere következtében Medgyesegyházáról pedig a szlovák lakosság azon elemi távoztak, akik a hagyományaihoz jobban ragaszkodtak, mint az áttelepülni nem szándékozóak, akik ugyan bizonyos kulturális sajátosságokat megőriztek, de idővel asszimilálódtak a községben a lakosságcsere folytán számbeli fölénybe jutó magyarsággal.

Medgyesegyházán az első „vegyes házasságok” létrejöttével fokozatosan háttérbe szorult, az a tradíció, miszerint azonos etnikumhoz és azonos felekezethez tartozók, azaz szlovák nemzetiségű szlovák nemzetiségűvel, evangélikus vallású evangélikus vallásúval, magyar nemzetiségű magyar nemzetiségűvel, római katolikus vallású római katolikkal kössön házasságot.

A kezdeti nyelvi különbségek és az ebből fakadó ellentétek, a többségi nyelv dominanciája és az állami iskolák hatására megoldódtak, a községben az irodalmi magyar nyelv használata vált általánossá, háttérbe szorítva a gútai magyarok észak-dunai és csallóközi nyelvjáráskéverékét, illetve a szlovák lakosság tót nyelvét. Napjainkban a korábban tótul beszélő szlovákok nyelvhasználatában az alábbiak jellemzőek:

– anyanyelvet cseréltek, csak magyarul beszélnek, a tót nyelvből csak töredékek maradtak meg emlékezetükben.

– megőrizte kétnyelvűségét, de a mindennapi érintkezésben a magyar nyelvet, a tót nyelvet pedig elsősorban a rokonokkal való érintkezésben használják.

A szlovák lakosság fokozatosan átvette a magyar kultúra elemeit, azonban e szokások, hagyományok ápolásának az új politikai ideológia sem kedvezett, így napjainkban már csak az emlékezetben élnek a hajdan a mindennapi élet részét jelentő hagyományok.

A szlovák–magyar lakosságcsere, tehát nemcsak két egymástól földrajzilag távol eső település lakosságának kicserélődését eredményezte, hanem Medgyesegyházán, egyrészt meggyorsította a településen maradt szlovák lakosság asszimilálódását, azaz teljes integrálódását a magyar lakosságba, másrészt ugyan biztosította az áttelepült gútai magyarok számára a nemzetállami keretek között való létet, de végérvényesen elszakította őket szülőföldjüktől, régi kulturális közegüktől, mely bizonyos kulturális sajátosságok elvesztését eredményezte.

Az ötven éves évforduló alkalmából a község katolikus templomában emléktáblát helyeztek el. Emlékezve, elődeinknek a hontalanság éveiben elszenvedett teljes társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális jogfosztottságára, illetve intő példaként a jövőre nézve, - nehogy a történelem megismételje önmagát, akár ellenkező irányból – hogy a nemzetiségi ellentéteket nem lehet erőszakkal megoldani. A sokszínű Kárpát-medencében nem egymás ellen, hanem együttműködve, a nemzetiségi létének, nyelvének, műveltségének, vallásának nemzeti identitásának elismerésével, – legyen az szlovákiai, romániai, szlovéniai ... magyar, vagy magyarországi szlovák, román ... – egy olyan jövőt kellene felépíteni, melyet büszkén, nyugodt szívvel hagyhatnánk utódainkra. Nem elfelejtve, hogy a nemzeti identitás erősítése, a hagyományok tisztelete nem nélkülözheti a nemzetiségi elfogadását és tiszteletét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

I. Feldolgozások

- ANGYAL BÉLA: *Gúta 1945–1949*. Dunaszerdahely, 1997. 121.
- ANDRÁSFALVY BERTALAN: A nemzetiségi néprajzi kutatásának elvi és módszertani kérdéseihez. In *A III. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai I.* (Békéscsaba, 1985. október 2–4.) Budapest–Békéscsaba, 55–57.
- BALOGH SÁNDOR: Az 1946. február 27-i magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény. *Történelmi Szemle*, 1979/1.
- BALASSA IVÁN: *Határon túli magyarok néprajza*. Budapest, 1989. 337–344.
- BALASSA IVÁN: A nemzetiségi néprajzi kutatás elvi és módszertani kérdései. In *A III. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai I.* (Békéscsaba, 1985. október 2–4.) Budapest–Békéscsaba, 16–23.
- BANNER ELEK: A magyar–szlovák lakosságcsere néprajzi vonatkozásai az Alföldön. *Ethnographia*, 1947, 347–348.
- BOROVSKY SAMU: *Csanád vármegye története 1715-ig*. II. Budapest, 1896, 385.
- BOTIK, JAN: Az akkulturáció folyamata az alföldi szlovákságnál. In *A III. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia. I.* (Békéscsaba, 1985. október 2–4.) Budapest – Békéscsaba, 1986. 81–89.
- DOMBINÉ PÁCZER KATALIN–LIBÁRDI PÉTER: *Gúta – Kolorávo. Gúta város belterületének földrajzi nevei*. Jegyzet, é. n.
- FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára*. II. Pest, 1851, 142–153.
- GYÁNI GÁBOR–KÖVÉR GYÖRGY: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Budapest, 2003, 70–99, 292–336.
- IPOLYI ARNOLD: Csallóközi útiképek. In *Csallóközi Kiskönyvtár*. Pozsony, 1993, 175.
- JANICS KÁLMÁN: *A bontalanság évei*. (Illés Gyula előszavával). Budapest, 1989, 358.
- JANICS KÁLMÁN: *A kaszai kormányprogram és a magyarság „kollektív bűnössége”*. Pozsony, 1994, 50.
- Jelentések a határon túli magyar kisebbségek helyzetéről sorozat. Az ELTE és az MKKE társadalomelméleti folyóiratának melléklete*. Medvetánc könyvek, 1988, 187–264.
- KARSAI MIHÁLY: *Medgyesegyháza története I–V*. s. l., 1996.
- Kelet-Európa, 1944–1976*. Új- és legújabb kori egyetemes történeti szöveggyűjtemény 6/1. Budapest, 1979, 121–122.
- PÁNDI LAJOS (szerk.): *Köztes Európa 1763–1993*. Térképgyűjtemény. Budapest, 1995, 374–375.
- KRISTÓ GYULA–SZÉKELY LAJOS (szerk.): *Tanulmányok Békéscsaba történetéből*. Békéscsaba, 1970, 153.
- KRUPA ANDRÁS: *Jeles napok a Békéscsabán és környékén élő szlovákoknál*. Békéscsaba, 1974, 373.
- KUGLER JÓZSEF: A csehszlovák–magyar lakosságcsere lebonyolítása Békés és Csanád megyében. *Regio*, 1996/4., 47–73.
- KUGLER JÓZSEF: Adatok és tények a magyar–csehszlovák lakosságcsereéről. In *Alföldi társadalom*, II. Békéscsaba, 1991, 31–65.
- LISZKA JÓZSEF: *A szlovákiai magyarok néprajza*. Budapest–Dunaszerdahely, 2002, 162–204.
- MADAY PÁL: *Békés megye története*. Békéscsaba, 1960, 292–295.
- PÖLÖSKEI FERENC–GERGELY JENŐ–IZSÁK LAJOS (szerk.): *Magyarország története, 1918–1990*. Budapest, 1995, 347.
- MÁRKI SÁNDOR: Arad Vármegye és Arad szabad királyi város története. II. Arad, 1892–1895.
- SZABÓ FERENC (szerk.): *Medgyesegyháza 1893–1993*. Medgyesegyháza, 1993. 160.
- NAGY GYULA (szerk.): *Orosháza története*. Orosháza, 1965.

- ÖRSI JULIANNÁ: Exogámia és endogámia Magyarországon a XVII–XX. században. In Novák László–Újváry Zoltán (szerk.): *Lakodalom*. Debrecen, 1983, 31–54.
- ORTUTAY GYULA (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*. I. Budapest, 752.
- PALUGYAY IMRE: *Békés-Csanád, Csongrád és Hont vármegyék leírása*. Pest, 1855.
- PARIKOVÁ, MAGDALENA: A földművelés néprajzi vizsgálata, a népi kultúra szlovák–magyar viszonyának tükrében. In *A II. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia*. II. (Békéscsaba, 1980. szeptember 30–október 2.) Budapest–Békéscsaba, 1976.
- PARIKOVÁ, MAGDALENA: Megjegyzések, a repatriáltak problémájának tanulmányozásához. In *Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia*. I. (Békéscsaba, 1975. október 28–31.) Budapest–Békéscsaba, 1976, 76–81.
- ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 1999, 139–268.
- SIMON ILDIKÓ: „Mint fészkeből kizavart madár...” (Adalékok a szlovák–magyar lakosságcsere történetéhez.) Kézirat. Szeged, 1995, 46.
- SZABÓ A. FERENC: A második világháború utáni szlovák–magyar lakosságcsere demográfiai szempontból. *Regio* 1991/4. szám. 49–72.
- TAKÁCS LAJOS: *Dobánytermesztés Magyarországon*. Budapest, 1964, 98.
- VADKERTY KATALIN: *A belső telepítések és a lakosságcsere*. Pozsony, 1999, 284.
- VADKERTY KATALIN: *A reszlovakizáció*. Pozsony, 1993, 209.
- VARGA IMRE: *Szülföldem, Csallóköz*. Budapest, 1989.
- GAÁL KÁROLY: A gútai „rekeszt” és vizafogó cége. *Ethnographia*, 1947, 252–257.
- KHIN ANTAL: Lucaszék Csallóközben. *Ethnographia*, 1941, 59–61.
- KHIN ANTAL: Csallóközi legényavatás. *Ethnographia*, 1932, 19–24.

II. Források

- BML (Békés Megyei Levéltár) – Fh. Ir. XXIV. 201/h/140. d MÁK 3. sz. kirendeltségének jelentése. Kitelepítési összesítés 1947. július 27.
- BML – Fh. Ir. XXIV. 201 h/138. d Betelepítési jelentések
- BML – Fh. Ir. XXIV. 201/a Vegyes iratok
- BML – Fh. Ir. XXIV. 201/h/161 Vegyes iratok
- BML – Fh. Ir. XXIV. 201/h/174 Vegyes iratok
- BML – Medgyesegyháza község iratai. XXII. 239. b 1947/1942, 4491
- BML – Medgyesegyháza község iratai. XXII. 239. b 1947/1695, 3277
- BML – Medgyesegyháza község iratai. XXII. 239. b. 1947/1731
- BML – Medgyesegyháza község iratai. XXII. 239. b. 1948/199

III. Visszaemlékezők

1. Bagyinszky Sándorné Kiss Mária (sz. 1952. november 26. Medgyesegyháza), római katolikus,
2. özv. Kárász Andrásné Nagy Terézia (sz.1930. augusztus 29. Gúta), római katolikus,
3. özv. Kiss Ferencné Szépe Mária (sz.1923. március 25. Gúta), római katolikus,
4. özv. Kiss Kálmánné Számel Mária (sz. 1919. december 8. Medgyesegyháza), ágostai evangélikus, de férjhezmenetele után római katolikus,
5. özv. Kiss Lászlóné, Nagy Terézia, (sz.1931. április 12. Gúta), római katolikus
6. özv. Nagy György (sz. 1923. május 17. Gúta), római katolikus
7. Németh Géza (sz. 1922. május 15. Gúta), római katolikus
8. Németh Gézáné Cserni Terézia (sz. 1933. július 18. Gúta), római katolikus
9. Zsilák Pál (sz. 1920. január 4. Medgyesegyháza), ágostai evangélikus
10. Zsilinszky Ádám (sz. 1921. április 8. Medgyesegyháza), ágostai evangélikus

JEGYZETEK

- 1 Repatriánsoknak nevezi a szlovák szakirodalom az 1946-ban megkötött szlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény következtében a hazájukat elhagyó, Csehszlovákiából Szlovákiába, Magyarországról Csehszlovákiába települteket, a település folyamatát pedig repatriálásnak.
- 2 Pariková, Magdalena: Megjegyzések a repatriáltak problémájának a tanulmányozásához. In.: Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. I. (Békéscsaba, 1975. október 28–31.) Budapest–Békéscsaba, 1976. 76.
- 3 A kultúra változásának az a formája, amikor a fejlődés alacsonyabb szintjén álló társadalom, egy magasabb szintű társadalomhoz kulturálisan azonosul. Magyar Néprajzi Lexikon. I. Budapest, 1980. 55.; Banner Elek: A magyar–szlovák lakosságcsere néprajzi vonatkozásai az Alföldön. Ethnographia, 1947. 347–348.; Balassa Iván: A nemzetiségi néprajzi kutatás elvi és módszertani kérdései. In.: A III. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. II. (Békéscsaba, 1985. október 2–4.) Budapest – Békéscsaba, 1986. 20–23.; Andrásfalvy Bertalan: A nemzetiségek néprajzi kutatásának elvi és módszertani kérdéseihez. In.: A III. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. II. (Békéscsaba, 1985. október 2–4.) Budapest – Békéscsaba, 1986. 58–60.
- 4 Pariková, Magdalena: Megjegyzések a repatriáltak problémájának a tanulmányozásához. In.: Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. I. (Békéscsaba, 1975. október 28–31.) Budapest–Békéscsaba, 1976. 79–80.; Pariková, Magdalena: A földművelés néprajzi vizsgálata a népi kultúra szlovák–magyar viszonyának tükrében. In.: A II. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. II. (Békéscsaba, 1980. szeptember 30 – október 2.) Budapest–Békéscsaba, 1981. 454.
- 5 Németh Gézáné elmondása alapján.
- 6 Zsilák Pál közlése nyomán.
- 7 Angyal Béla: Gúta 1945–1948. Dunaszerdahely, 1997. 8., Vadkerty Katalin: A belső telepítések és a lakosságcsere. Pozsony, 1999. 284.
- 8 Angyal Béla (1997) 9.
- 9 Vadkerty Katalin (1999) 120.
- 10 Vadkerty Katalin (1999) 112., 113.
- 11 Angyal Béla (1997) 9.
- 12 Jelentések... (1988) 246.
- 13 Angyal Béla (1997) 9.
- 14 özv.: Kiss Lászlóné visszaemlékezése
- 15 Visszaemlékezóm, özv. Kiss Ferencné nyomán
- 16 Angyal Béla (1997) 9.
- 17 Szabó A. Ferenc: A második világháború utáni magyar–szlovák lakosságcsere demográfiai szempontból. Regio 1991/4. 61.
- 18 Borovszky Samu: Csanád vármegye története 1715-ig. II. Budapest, 1996. 385.
- 19 Medgyesegyháza 1893–1993. Szerk.: Szabó Ferenc szerk. Medgyesegyháza, 1993. 147.
- 20 Uo.: 148.
- 21 Karsai Mihály: Medgyesegyháza története 1835–1920-ig. 1996. II. 5.
- 22 Márki Sándor: Arad vármegye és Arad szabad királyi város története. II. Arad, 1892–1895. 757.
- 23 Fényes Elek: Magyarország geográfiai szótára. II. Pest, 1851. 78.
- 24 Fényes Elek (1851) 79.
- 25 Medgyesegyháza 1893–1993 (1993) 76.
- 26 Vadkerty Katalin: A belső telepítések és a lakosságcsere. Pozsony, 1999. 111.; Angyal Béla (1997) 28.
- 27 Palugyay Imre: Békés-Csanád, Csongrád és Hont vármegyék leírása. Pest, 1855. 194.; Madary Pál: Békés megye története. Békéscsaba, 1960. 292.

- 28 Takács Lajos: Dohánytermesztés Magyarországon. Budapest, 1964. 98.
- 29 Karsai Mihály (1996) 28.
- 30 Medgyesegyháza 1893–1993 (1993) 80.
- 31 Itt futott össze az orosházi, (régén medgyesbodzási, illetve szenesi, ma Horthy után Dózsa György utca) komlósi, (régén tótbánhegyesi, ma Batthyány utca) aradi, (régén kovácsházi, ma Wekerle után Gárdonyi Géza utca) kétegyházi, (régén Felső-Medgyesi országút, ma Hősök utcája) nagykamarási (kamarási) út, melyeknek nyomvonalai világosan felismerhetők és azonosíthatók, a későbbi térképek a nevüket is közlik. Medgyesegyháza 1893–1993 (1993) 80.
- 32 Márki Sándor (1892–1895) 757.
- 33 Medgyesegyháza 1893–1993 (1993) 82.
- 34 Kristó Gyula – Székely Lajos (szerk.): Tanulmányok Békéscsaba történetéből. Békéscsaba, 1970. 153.
- 35 Zsilák Pál elmondása alapján.
- 36 Medgyesegyháza (1993) 81.
- 37 Uo. 87.
- 38 Karsai Mihály (1996) 87.
- 39 Zsilinszky Ádám: Medgyesegyháza egyesületei a két világháború között. Medgyesegyháza, 2000. 5–20.
- 40 Botík, Jan: Az akkulturáció folyamata az alföldi szlovákságnál. In.: A III. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. I. (Békéscsaba, 1985. október 2–4.) Budapest – Békéscsaba, 1986. 81–89.; Balassa Iván: A nemzetiségi néprajzi kutatás elvi és módszertani kérdései. In.: A III. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. I. (Békéscsaba, 1985. október 2–4.) Budapest – Békéscsaba, 1986. 20.; Kafer István: A magyar–szlovák szimbiózis a magyarországi szlovákok kulturális életében In.: A III. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. II. (Békéscsaba, 1985. október 2–4.) Budapest – Békéscsaba, 1986. 473–474.
- 41 A medgyesegyházi egyházi anyakönyvi kivonatok alapján. Őrsi Julianna: Exogámia és endogámia Magyarországon a XVII–XX. században. In.: Novák László – Újvári Zoltán (szerk.): Lakodalom. Debrecen, 1983. 45., 50–51.
- 42 Zsilák Pál visszaemlékezése alapján.
- 43 özv. Kiss Kálmánné közlése nyomán.
- 44 özv. Kiss Kálmánné elmondása szerint.
- 45 Medgyesegyháza (1993) 88.; Karsai Mihály (1988) III. 40.;
- 46 Medgyesegyháza (1993) 115.
- 47 Uo. 115.
- 48 Uo. 96.
- 49 özv. Kiss Kálmánné visszaemlékezése alapján.
- 50 Zsilák Pál közlése nyomán.
- 51 Karsai Mihály (1996) 87.
- 52 özv. Kiss Kálmánné elmondása szerint.
- 53 Medgyesegyháza (1993) 123.
- 54 özv. Kiss Kálmánné elmondása alapján.
- 55 Zsilák Pál közlése nyomán.
- 56 özv. Kiss Kálmánné visszaemlékezése alapján.
- 57 Zsilák Pál elmondása alapján.
- 58 özv. Kiss Kálmánné elmondása szerint.
- 59 özv. Kiss Kálmánné közlése nyomán.
- 60 Zsilinszky Ádám visszaemlékezése alapján.
- 61 Zsilák Pál elmondása alapján.

- 62 Bagyinszky Sándorné közlése alapján.
- 63 Hasonló következtetésekre jutott Krupa András is a Békés megyei falvak, városok szlovák lakosságának hiedelmének vizsgálatakor. KRUPA ANDRÁS: Hiedelmek, varázslatok, boszorkányok. Békéscsaba, 1974. 27.; KRUPA ANDRÁS: Jeles napok a Békéscsabán és környékén élő szlovákoknál. Békéscsaba, é.n. 3–37.
- 64 özv. Kiss Kálmánné elmondása szerint.
- 65 Bagyinszky Sándorné elmondása szerint.
- 66 özv. Kiss Kálmánné közlése nyomán.
- 67 Zsilák Pál visszaemlékezése alapján.
- 68 özv. Nagy György elmondása alapján.
- 69 Karsai Mihály szerint, 84 magyar családot (362 személyt) telepítettek a községbe, Gútáról 80 családot (340 személyt), Komáromból 2 családot (12 személyt), Rozsnyóról 2 családot (10 személyt). Karsai Mihály (1996) 87–88.
- 70 Összeállította, Bagyinszky Marianna a BML – Medgyesegyháza községi iratai. XXII. 239. b. 1947/1731, 2861 számú iratai alapján. A levéltári források, azonban csak töredékesen maradtak fenn 1947 és 1948-ban, így a községből távozóok tényleges számadata, ennél jóval magasabb lehet.
- 71 Összeállította, Bagyinszky Marianna a BML – Medgyesegyháza községi iratai. XXII. 239. b. 1947/1731 számú iratai alapján. A levéltári források, azonban csak töredékesen maradtak fenn 1947 és 1948-ban, így a községbe érkezők tényleges számadata, ennél jóval magasabb lehet.
- 72 Liszka József: A szlovákiai magyarok néprajza. Budapest, 2002. 163.
- 73 DOMBINÉ PÁCZER KATALIN–LIBÁRDI PÉTER: Gúta – Kolorávo . Gúta város bel-területének földrajzi nevei. Kézirat, é. n.
- 74 VARGA IMRE: Szülőföldem, Csallóköz. Budapest, 1989. 289.
- 75 Dombiné Páczer Katalin–Libárdi Péter (é.n.)
- 76 A Béka-várat 1664-ben újra megerősítették, s 1669-ben magát a községet is bevonják az erődítményrendszerbe. Utoljára 1707-ben tatarozzák és erősítik meg katonai szempontból. A tűzvészttől és a vizektől megrongálódott várat később a katonaság elhagyja, melyet az idők vas foga pusztítja el. A gútaiak később temetkezési helynek használták.
- 77 Varga Imre (1989) 289.
- 78 Dombiné Páczer Katalin – Libárdi Péter (é.n.)
- 79 GAÁL KÁROLY: A gútai „rekeszt” és vizafogó cége. Ethnographia, 1947. 252–257.
- 80 LISZKA JÓZSEF: A szlovákiai magyarok néprajza. Budapest, 2002. 162–168.
- 81 Dombiné Páczer Katalin – Libárdi Péter (é.n.)
- 82 Liszka József (2002) 167.
- 83 özv. Kárász Andrásné elmondása szerint.
- 84 Németh Géza és Németh Gézáné visszaemlékezése alapján.
- 85 KHIN ANTAL: Lucaszék Csallóközben. Ethnographia, 1941. 59–61.
- 86 Liszka József (2002) 197–202., KHIN ANTAL: Csallóközi legényavatás. Ethnographia, 1932. 19–24.
- 87 Németh Gézáné közlése nyomán.
- 88 özv. Kárász Andrásné elmondása szerint
- 89 Dombiné Páczer Katalin – Libárdi Péter (é.n.)
- 90 Németh Gézáné elmondása alapján.
- 91 özv. Kárász Andrásné visszaemlékezése alapján.
- 92 Németh Géza és Németh Gézáné visszaemlékezése alapján.
- 93 özv. Kiss Ferencné közlése nyomán.
- 94 özv. Kárász Andrásné visszaemlékezése alapján.
- 95 Németh Gézáné elmondása szerint.

- 96 özv. Kárász Andrásné közlése alapján.
- 97 Angyal Béla (1997) 13.
- 98 Angyal Béla (1997) 13.
- 99 Angyal Béla (1997) 14.
- 100 özv. Kárász Andrásné visszaemlékezése alapján.
- 101 Németh Gézáne közlése nyomán.
- 102 Uo. 14, 21, 22.
- 103 özv. Kiss Ferencné elmondása szerint.
- 104 özv. Nagy György visszaemlékezése alapján.
- 105 özv. Kiss Lászlóné közlése alapján.
- 106 özv. Kárász Andrásné közlése nyomán.
- 107 özv. Kiss Ferencné visszaemlékezése alapján.
- 108 özv. Kiss Lászlóné elmondása szerint.
- 109 Németh Gézáne visszaemlékezése nyomán.
- 110 Angyal Béla (1997) 26.
- 111 Angyal Béla (1997) 27.
- 112 Uo. 28. 31., Vadkerty Katalin (1999) 133–136.
- 113 özv. Kiss Lászlóné visszaemlékezése alapján.
- 114 özv. Kiss Ferencné elmondása alapján.
- 115 özv. Nagy György közlése nyomán.
- 116 Németh Géza elmondása szerint.
- 117 KUGLER JÓZSEF : A csehszlovák–magyar lakosságcsere lebonyolítása Békés és Csanád megyében. Regio, 1996/4. 48.
- 118 Békés Megyei Levéltár (BML) Fh. Ir. XXIV. 201/h/140. d MÁK 3. sz. kirendeltségének jelentése. Kitelepítési összesítés 1947. július 27.
- 119 BML – Fh. Ir. XXIV. 201 h/138. d Betelepítési jelentések
- 120 Angyal Béla (1997) 39., Kugler József (1996) 48–49.
- 121 Az áttelepítésre kijelölt magyarok által hátrahagyott és a szlovákok által Magyarországon visszamaradt ingatlan vagyon közötti értékkülönbség tükröződik a hátrahagyott föld mennyiségében, ugyanis a magyarok által Csehszlovákiában hátrahagyott földbirtok nagysága 109 294 kataszteri hold, míg a magyarországi szlovákoké 38 372 kataszteri hold volt, mely a két ingatlan közötti értékkülönbség majdnem háromszorosát jelentette. Vadkerty Katalin (1999) 168.
- 122 Uo.: 40.
- 123 Vadkerty Katalin (1999) 140–145.
- 124 Angyal Béla (1997) 40., Kugler József (1996) 52–53.
- 125 Visszaemlékezőm, özv. Kiss Lászlóné nyomán
- 126 özv. Kiss Ferencné közlése nyomán.
- 127 Németh Gézáne visszaemlékezése alapján.
- 128 Kugler József (1996) 49.
- 129 Angyal Béla (1997) 40.
- 130 özv. Kiss Ferencné elmondása alapján.
- 131 Németh Gézáne közlése szerint.
- 132 özv. Kárász Andrásné visszaemlékezése alapján.
- 133 özv. Kiss Lászlóné elmondása alapján.
- 134 özv. Kárász Andrásné közlése nyomán.
- 135 Kugler József (1996) 49.
- 136 Angyal Béla (1997) 40.
- 137 Uo. 41–43.
- 138 Kugler József (1996) 49.

- 139 Angyal Béla (1997) 41.
 140 Kugler József (1996) 49.
 141 Uo. 50.
 142 Szabó A. Ferenc (1991) 63.
 143 Simon Ildikó (1995) 29.
 144 özv. Nagy György elmondása alapján.
 145 özv. Kiss Lászlóné visszaemlékezése alapján.
 146 Kugler József (1996) 51.
 147 BML – Medgyesegyháza község iratai. XXII. 239. b. 1947/1731.
 148 BML – Fh. Ir. XXIV. 201/h/174.
 149 özv. Kiss Ferencné elmondása alapján.
 150 „10. § (1) Az áttelepülők megérkezésével egyidejűleg minden érdekelt községben telepítési bizottságot kell alakítani. A telepítési bizottság elnöke a kormánybiztos kiküldöttje, tagjai: a járási főjegyző (polgármester) által előzetesen kijelölt egy, valamint a letelepítendőkhöz által megbízott öt személy, a járási szociális titkár, továbbá a Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt, a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt, az Újbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége, a Magyar Parasztszövetség és a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége helyi szervezetének egy-egy kiküldöttje. (2) A betelepítéssel érintett községekben a járási főjegyző (polgármester) köteles községenként egy-egy kellő helyi és szakismerettel rendelkező személyt a telepítési bizottságba a jelen rendelet hatálybalépése után kellő időben kijelölni s ennek nevét, foglalkozását, és pontos lakcímét a kormánybiztossal közölni. 11. § (1) A telepítési bizottság feladata a telepítés helyére érkezett áttelepítettek gondozásba vétele és elhelyezése. A telepítési bizottság a leltározó bizottságtól átvett leltár alapján a rendelkezésre álló lakóházakat, valamint ezekkel együtt a gazdálkodás továbbviteléhez szükséges élő és holt gazdasági felszerelést, terménykészletet, továbbá a háztartási, felszerelési és egyéb vagyontárgyakat az áttelepítetteknek – részletesen elkészített terv alapján a rendelkezésre álló mezőgazdasági ingatlanokat a jelen rendelet 12. §-ában foglaltak szerint a letelepítettek birtokába adja. A letelepített, a neki használatra átadott vagyontárgyakat a jó gazda gondosságával tartozik kezelni és megőrizni.” 5.300/1947. M.E. számú rendelet. In: Két hatályos jogszabály. 120–124.
- 151 BML – Fh. Ir. XXIV. 201/a Vegyes iratok.
 152 Kugler József (1996) 55.
 153 özv. Kiss Lászlóné visszaemlékezése alapján.
 154 Kugler József (1996) 58–59.
 155 Angyal Béla (1997) 43.
 156 Visszaemlékezőm, özv. Kiss Lászlóné nyomán.
 157 Kárász Andrásné elmondása alapján.
 158 özv. Kiss Ferencné elmondása alapján.
 159 özv. Nagy György visszaemlékezése alapján.
 160 Németh Géza közlése nyomán.
 161 Kugler József (1996) 63.
 162 özv. Kiss Lászlóné közlése nyomán.
 163 BML – Fh. Ir. XXIV. 201/h/161.
 164 Angyal Béla (1997) 43.
 165 Kugler József (1996) 63.
 166 BML – Medgyesegyháza község iratai. XXII. 239. b 1947/1942, 4491.
 167 BML – Medgyesegyháza község iratai. XXII. 239. b. 1948/1999.
 168 Kugler József (1996) 63.
 169 BML – Medgyesegyháza község iratai. XXII. 239. b 1947/1695, 3277.
 170 Kugler József (1996) 69.

- 171 Bagyinszky Sándorné visszaemlékezése alapján.
172 özv. Kiss Kálmánné elmondása alapján.
173 özv. Kiss Kálmánné visszaemlékezése alapján.
174 özv. Kiss Lászlóné közlése nyomán.
175 Németh Géza elmondása szerint.
176 özv. Kárász Andrásné visszaemlékezése alapján.
177 özv. Kiss Ferencné közlése nyomán.
178 Bagyinszky Sándorné, született Kiss Mária elmondása alapján.
179 özv. Kárász Andrásné elmondása alapján.
180 Németh Géza közlése nyomán.
181 1947. május elején Budapesten megalakult az Otthon Szövetkezet, amely a Szlovákiából idekerült magyarok anyagi és szellemi erejét hivatott egyesíteni és honosítani. A szövetkezet május 14-től megjelenő hetilapja, az **Új Otthon** hetek alatt az áttelepült magyarok legismertebb újságjává vált. A lap beszámol az áttelepülők beilleszkedésének a nehézségeiről, azonban nemcsak a lakosságcserével kapcsolatos rendeletekről olvashattak benne az érdeklődők, hanem aktuális magyarországi politikai-gazdasági kérdésekről és az áttelepültek hétköznapijairól is. Nem hiányoztak a hetilapokból a hirdetések és alkalmanként a legújabb áttelepült családok névsora sem.
182 Kugler József (1996) 64.
183 özv. Kiss Lászlóné elmondása szerint.
184 Visszaemlékezőm, özv. Kiss Ferencné nyomán.
185 özv. Kiss Ferencné közlése nyomán.
186 özv. Kiss Kálmánné visszaemlékezése alapján.
187 Bagyinszky Sándorné elmondása szerint.
188 özv. Kiss Ferencné visszaemlékezése alapján.
189 özv. Nagy György elmondása alapján.
190 özv. Kárász Andrásné közlése nyomán.
191 özv. Kiss Ferencné visszaemlékezése alapján.
192 özv. Kiss Kálmánné visszaemlékezése alapján.
193 A medgyesegyházi egyházi anyakönyvi kivonatok alapján elmondható, hogy a községben 1948-49-ben jöttek létre az első és 1950-ben, 1951-ben és 1952-ben kötötték a legtöbb „vegyes házasságot”.
194 Bagyinszky Sándorné közlése nyomán.
195 özv. Kiss Kálmánné elmondása szerint.
196 özv. Nagy György elmondása alapján.
197 özv. Kiss Ferencné elmondása alapján.
198 özv. Kárász Andrásné elmondása alapján.
199 özv. Nagy György visszaemlékezése alapján.